

Development of Accounting in Iranian Universities

Mahdi Piri Sagharloo

Ph.D. Candidate, Department of Accounting, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran. E-mail: m.piris@alumni.ut.ac.ir

Arash Tahriri

*Corresponding Author, Assistant Prof., Department of Accounting, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: arashtahriri@ut.ac.ir

Rezvan Hejazi

Prof., Department of Accounting, Faculty of Social and Economic Sciences, University of Alzahra, Tehran, Iran. E-mail: hejazi33@alzahra.ac.ir

Abstract

Objective: The purpose of this study is to try to understand the emergence and development of Academic accounting in Iran and the role played by Iranian universities in this regard, as well as how to develop Academic accounting education in Iran and finally compare the development of Academic accounting teaching with countries in the region and the impact of academics and universities. The West, especially the United States of America and England, is in the field of Academic accounting in Iran.

Methods: The research method of the present study is qualitative (oral history with content analysis approach), interpretive research paradigm and research method from the perspective of exploratory purpose. The method of data collection is unstructured interviews with experts who have played an important role in the emergence and development of accounting in Iranian universities. The stages of this research include compiling research questions, data collection, data encryption, writing analytical notes, recording ideas and interpreting data, writing and compiling a documentary history of the development of academic accounting in Iran.

Results: The results led to the formation of a category communication network in which 30 main categories related to the development of accounting education in Iranian universities were identified and explained. Also, based on the interviews, specific answers were given to the main research questions and the development of Academic accounting education in Iran was clarified.

Conclusion: Academic accounting education has undergone extensive changes in Iran since its inception until today and it can be said that modern accounting is a product of the university and this role in Iran has become more colorful since the creation of postgraduate courses. The results indicate that in general, thirty factors have played a role in shaping the current face of Academic accounting in Iran. Experts believe that Academic accounting education and research in Iran owes much to Western countries, especially the United States and the United Kingdom, and has a higher quantity and quality compared to neighboring countries in the region. Most of the interviewees are worried and dissatisfied with the state of Iran's higher education system. They believe that education in Iran does not have its real place and usually other factors and goals other than education are superior to Iran's higher education system. Therefore, according to the current situation, the quality of education in universities has gradually declined and other factors such as commercial, political, economic, etc. approach play a role and require proper management of the education system at the macro level of the country.

Keywords: Accounting education, Iranian universities, Oral history, USA and countries in the region

Citation: Piri Sagharloo, Mahdi, Tahriri, Arash and Hejazi, Rezvan (2021). Development of Accounting in Iranian Universities. *Accounting and Auditing Review*, 28(3), 398-434. <https://doi.org/10.22059/ACCTGREV.2021.318223.1008509> (in Persian)

Accounting and Auditing Review, 2021, Vol. 28, No.3, pp.398-434

DOI: 10.22059/ACCTGREV.2021.318223.1008509

Received: February 09, 2021; Accepted: June 18, 2021

Article Type: Research-based

© Faculty of Management, University of Tehran

توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران

مهدی پیری سقرلو

دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران. رایانامه: m.piris@alumni.ut.ac.ir

آرش تحریری

* نویسنده مسئول، استادیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: arashtahriri@ut.ac.ir

رضوان حجازی

استاد، گروه حسابداری، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. رایانامه: hejazi33@alzahra.ac.ir

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف درک بیشتر پیدایش و توسعه حسابداری دانشگاهی در ایران و نقشی که دانشگاه‌های ایران در این خصوص ایفا کرده‌اند، اجرا شده است. همچنین، ضمن مقایسه گسترش تدریس حسابداری دانشگاهی ایران با کشورهای منطقه، در خصوص تأثیر دانشگاهیان و دانشگاه‌های ایالات متحده آمریکا و انگلستان در رشته حسابداری دانشگاهی ایران بحث شده است.

روش: روش پژوهش حاضر کیفی (تاریخ شفاهی با رویکرد تحلیل محتوا)، پارادایم آن تفسیری و از لحاظ هدف اکتشافی است. روش گردآوری داده‌ها، مصاحبه غیرساختارمند با خبرگانی بود که در پیدایش و توسعه رشته حسابداری، نقش مهمی ایفا کرده‌اند. برای اجرای پژوهش حاضر، این مراحل طی شده است: تدوین پرسش‌های پژوهش، گردآوری داده‌ها، رمزگذاری داده‌ها، یادداشت‌برداری‌های تحلیلی، ثبت اندیشه‌ها و تفسیر داده‌ها، نگارش و تدوین تاریخچه مستند توسعه حسابداری دانشگاهی در ایران.

یافته‌ها: نتایج به شکل‌گیری شبکه ارتباطی میان مقوله‌ها انجامید که در این شبکه، ۳۰ مقوله اصلی در ارتباط با توسعه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران شناسایی و تبیین شد.

نتیجه‌گیری: حسابداری نوین محصول دانشگاه است و این نقش‌آفرینی در ایران، از زمان ایجاد دوره‌های تحصیلات تکمیلی پُررنگ‌تر شده است. نتایج پژوهش گویای این است که به‌طور کلی ۳۰ عامل در ترسیم چهره فعلی حسابداری دانشگاهی در ایران نقش داشته‌اند. خبرگان معتقدند آموزش و پژوهش حسابداری دانشگاهی در ایران، وام‌دار کشورهای غربی، به‌خصوص آمریکا و انگلستان است و در مقایسه با کشورهای همسایه منطقه، از کمیت و کیفیت بیشتری برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: آموزش حسابداری، دانشگاه‌های ایران، تاریخ شفاهی، ایالات متحده آمریکا و کشورهای منطقه

استناد: پیری سقرلو، مهدی؛ تحریری، آرش و حجازی، رضوان (۱۴۰۰). توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۸(۳)، ۳۹۸-۴۳۴.

بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۱۴۰۰، دوره ۲۸، شماره ۳، صص. ۳۹۸-۴۳۴

DOI: 10.22059/ACCTGREV.2021.318223.1008509

دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲۱، پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۸

نوع مقاله: علمی پژوهشی

© دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

مقدمه

سیستم آموزش حسابداری و مسائل مربوط به آن، از موضوع‌هایی است که بخشی از تحقیقات حسابداری را به خود اختصاص داده است (خواجوی و نحاس، ۱۳۹۸). عوامل مختلف و متعددی بر توسعه و پیشرفت حسابداری کشورها تأثیر می‌گذارد. یکی از عوامل بسیار مهم در این خصوص، نقش دانشگاه‌هاست. در طول تاریخ، دانشگاه‌ها مبدأ تغییر و تحولات شگرفی بوده‌اند و در پیشرفت حوزه‌های مختلف علوم، دانش و جوامع، نقش مؤثری ایفا کرده‌اند. رشته‌های علمی، شاخه‌ای خاص از یادگیری یا مجموعه‌ای از دانش خاص هستند که فعالیت‌های تحقیقات علمی و یافته‌های حاصل از آن علم را شامل می‌شوند و به‌عنوان ساختارهای سازمان‌یافته در چارچوب دانشگاه عمل می‌کنند (داویز و دلوین^۱، ۲۰۰۶). امروزه اهمیت تاریخ بر هیچ‌کس پوشیده نیست و با توجه به گسترش مطالعات تاریخی، می‌توان به این نکته پی برد که انسان‌ها همواره درصدد دستیابی به اطلاعات گذشته و شرح حال گذشتگان خود هستند تا ضمن شناخت علت و عوامل دخیل در رویدادهای پیشین و درس گرفتن از آنها، به تقویت و اعتلای جوامع خویش پردازند. سابقه تاریخی آموزش حسابداری نیز نشان می‌دهد که هر جامعه‌ای تا چه اندازه به پیشرفت اقتصادی دست یافته و به‌واسطه آن، به آموزش حسابداری نیاز پیدا کرده است. پیدایش حسابداری دوطرفه و آموزش آن در هر جامعه‌ای، برخاسته از پیچیده‌تر شدن شرایط تجاری و نیاز به اطلاعاتی بیشتر از قبل است. با مطالعه تاریخ آموزش حسابداری، نکات شایان توجهی به‌دست می‌آید که می‌توانند در بهبود وضعیت آموزش فعلی یا برنامه‌ریزی برای آینده مفید واقع شوند یا دست‌کم از بروز مشکلات مشابهی که در گذشته به‌وجود آمده، جلوگیری کنند و در رفع نقص‌های موجود در آموزش مؤثر باشند (زاوله و یونس، ۱۳۹۲). تاریخ حسابداری، از جمله موضوعاتی است که در ادبیات حسابداری جایگاه بسیار محدودی دارد و به آن کم‌توجهی شده است. این موضوع حتی در عصر حاضر و به‌خصوص در دهه‌های اخیر که پیشرفت‌های شگرفی در کلیه ابعاد علم حسابداری رخ داده نیز، به‌وضوح مشاهده می‌شود. برای درک رؤیاهای کنونی و آینده حسابداری، ساختار نهادینه این رشته علمی و مطالعه تاریخچه و پیدایش (سیر تکاملی) آن، از اهمیت زیادی برخوردار است. در این راستا، پژوهش حاضر نظرها و تجربه‌های استادان را در خصوص پیدایش و توسعه حسابداری دانشگاهی در ایران بررسی می‌کند. این پژوهش قصد دارد با مراجعه به دانسته‌ها و تجربه‌های زیسته کسانی که از خبرگان و قدمای آموزش حسابداری دانشگاهی ایران هستند، سیر تطور و راه پیموده‌شده آموزش حسابداری دانشگاهی در ایران را بفهمد و ضمن آگاهی از پیدایش و توسعه حسابداری دانشگاهی در ایران، قوت‌ها و ضعف‌های آن را مشخص کند تا علاقه‌مندان بتوانند از این مجموعه دانش جمع‌آوری شده، برای ادامه مسیر بهره‌مند شوند.

مبانی نظری

در بسیاری از کتاب‌ها، زادگاه حسابداری به کشورهای غربی منتسب شده است؛ ولی بسیاری از محققان سابقه آن را به شش هزار سال قبل در بین‌النهرین می‌دانند (گرکز، ۱۳۸۷). تاریخ هرودت (۴۴۰ ق.م) و کوروش‌نامه گزنفون (۴۳۱ تا ۳۵۵ ق.م) از قدیمی‌ترین کتاب‌هایی محسوب می‌شوند که درباره ساختار اداری و مالی ایران باستان اطلاعات زیادی دارند. طبق مطالعات محمدی‌فر و محمدی‌فر (۱۳۸۵)، برخلاف تصور فعلی که ظهور علم حسابداری را مربوط به دوره

صنعتی شدن می‌دانند، استفاده از روش‌های کنترل مالی، از دوران باستان متداول بوده است. حسابداری دولتی، حسابرسی، نمونه‌گیری، ارائه گزارش‌های مالی و شبه‌صورت‌های مالی، نمونه‌هایی از واقعیت‌های تاریخی این علم‌اند (نمازی و تاک، ۱۳۹۲). اسناد ایران باستان نشان می‌دهد که در ۵۵۰ سال قبل از میلاد (در دوران هخامنشی)، تمام درآمد و هزینه‌های عمومی به‌طور صحیح نگهداری می‌شد (مشایخی و مشایخ^۱، ۲۰۰۸). نیاز حکومت‌ها به اطلاعات مالی، به‌ویژه نگهداری حساب درآمد و هزینه‌های دولت، یکی از مؤثرترین عوامل پیدایش و گسترش حسابداری بوده است. کنکاش در خصوص تاریخچه این علم، اغلب ما را به سده‌های اخیر رهنمود می‌سازد؛ اما با نگاهی واقع‌گرایانه به اسناد تاریخی، شاهد این واقعیت‌ایم که حسابداری از اعصار کهن به‌عنوان ضرورت اقتصادی و اجتماعی و تاریخی مطرح بوده است (محمدری و محمدی‌فر، ۱۳۸۵). منظور از آموزش حسابداری، فعالیتی است که برای تعلیم راه‌ها و روش‌ها و فنون لازم در فرایند جمع‌آوری، طبقه‌بندی و گزارش داده‌هایی انجام می‌شود که بسیار مهم‌اند و روی تصمیم‌افراد و تصورها و قضاوت‌های آنها تأثیر می‌گذارد. دانشگاه‌ها باید در تعلیم‌وتربیت دانشجویان رشته حسابداری، شیوه آموزشی مؤثر و کارآمدی داشته باشند تا این دانشجویان در آینده بتوانند نیازهای دنیای صنعت را به‌خوبی برآورده سازند و در شغل حرفه‌ای خود موفق باشند (دیانتی دیلمی و پاکزاد، ۱۳۹۶). در سال ۱۹۸۶، انجمن حسابداری آمریکا نیز ۲۱ توصیه را در زمینه ساختار آینده، محتوا و محدوده آموزش حسابداری ارائه کرد. انجمن تأکید کرده است که حسابداری باید با آموزش حسابداران در دانشگاه‌ها توسعه یابد. این انجمن توصیه‌های دیگری نیز در ارتباط با فرایند تدریس حسابداری، مسئولیت‌های دانشگاه‌ها، دولت و آزمون‌های حرفه‌ای ارائه کرده است که در ادامه به دو نمونه از توصیه‌های مهم آن اشاره شده است:

- روش مربیان برای آموزش حسابداری، باید بر ایجاد و ارائه اطلاعات در جهت تصمیم‌گیری‌های اقتصادی متمرکز باشد و یادگیری دانشجویان، به‌عنوان هدف اولیه کلاس‌های درسی رشته حسابداری تعریف شود (اوربانسیک^۲، ۲۰۰۹).

- نظام آموزشی حسابداری با مشکلات جدی (منسوخ بودن محتوای درسی، نظام آموزشی مبتنی بر حفظ کردن مطالب، آشنانیدن با فناوری اطلاعات، ناآگاه‌بودن در انتخاب رشته حسابداری) مواجه است و حل‌نشدن مسائل یادشده، ممکن است به زوال این رشته بینجامد (البرشت و سک^۳، ۲۰۰۰ و باغومیان و رحیمی باغی، ۱۳۹۰).

دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی، مهم‌ترین و اساسی‌ترین مرکز تربیت نیروی انسانی به‌شمار می‌روند. پس انتشار کار معروف هتفیلد با عنوان «دفاع تاریخی از حسابداری» در سال ۱۹۲۳، حسابداری مسیری بس طولانی طی کرد. تا پیش از قرن ۲۰، در هیچ‌یک از دانشگاه‌های غرب، آموزش حسابداری به‌صورت رسمی رایج نبود. در اوایل این قرن، نخستین برنامه آموزشی در آمریکا در مدرسه بازرگانی وارتن، یکی از دانشکده‌های دانشگاه پنسیلوانیا، ارائه شد. در آغاز، استادان رشته حسابداری اغلب حسابداران تجربی بودند و روش تدریس آنها بر تدریس مبتنی بر حل مسئله استوار بود. در دهه دوم قرن ۲۰، بیش از ۵۲ مدرسه عالی و دانشگاه به تدریس دروس حسابداری اقدام کردند. در اواخر دهه سوم این قرن، تعداد مؤسسه‌های آموزش عالی ارائه‌کننده دروس حسابداری، به ۳۳۵ رسید و در این زمان، تحقیقاتی نیز در خصوص

1. Mashayekhi, Mashayekh
2. Urbancic
2. Albrecht and Sack

اهداف آموزشی صورت گرفت که اهداف آموزشی آن بر مفاهیم و سوابق حسابداری فنی برنامه‌ریزی شده مبتنی بود (اعتمادی و نیکخواه آزاد، ۱۳۷۷). بر اساس تحقیقات انجام شده، هشت عامل بر توسعه حسابداری تأثیر گذاشته است که عبارت‌اند از: نظام حقوقی، منابع مالی، مالیات، ابعاد سیاسی و اقتصادی، تورم، سطح توسعه اقتصادی، سطح آموزش و فرهنگ (خوش طینت، ۱۳۸۲). ورود حسابداری دانشگاهی به ایران، از اوایل دهه ۱۳۲۰ خورشیدی آغاز شد و استادانی مانند اسماعیل عرفانی، حسن سجادی نژاد، ابوالقاسم خردجو، محمد مهدی سمیعی، عزیز نبوی که برای ادامه تحصیل به خارج از کشور رفته بودند، با مدارک کارشناسی ارشد و دکتری، حسابدار خبره انگلستان شدند و به کشور بازگشتند و تدریس حسابداری را در ایران شروع کردند (حساس یگانه، ۱۳۹۴). در گذشته، کشور ایران از حسابداری سنتی استفاده می‌کرد و با گذشت زمان تا حدی دفترداری در مدرسه دارالفنون تدریس شد. تا سال ۱۳۳۳ در هیچ مؤسسه آموزش عالی یا دانشگاهی، حسابداری به شکل رسمی تدریس نشده بود. مؤسسه علوم اداری دانشگاه تهران، در سال ۱۳۳۴ در دانشکده حقوق دانشگاه تهران راه‌اندازی و آموزش حسابداری آغاز شد. مؤسسه علوم اداری دانشگاه تهران، در سال ۱۳۴۳ به دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی تغییر نام داد، همچنین گروه حسابداری دانشگاه تهران فعالیت خود را از سال ۱۳۴۳ هجری شمسی آغاز کرد و دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی در تیر ماه ۱۳۷۹، به دانشکده مدیریت دانشگاه تهران تغییر نام یافت (وبسایت دانشکده مدیریت دانشگاه تهران^۱، ۱۳۹۸). از سویی دیگر با توجه به نیاز شرکت نفت به آموزش حسابداری و اعزام دانشجویانی برای آموزش حسابداری به انگلستان و برگشت و اشتغال آنها در شرکت نفت، به همت استادان بنام حسابداری آن زمان، دانشکده نفت تهران با نام آموزشگاه حسابداری در سال ۱۳۳۶، یعنی هفت سال پس از ملی شدن صنعت نفت تأسیس شد. بعدها در سال ۱۳۵۰ نام آن به مدرسه عالی حسابداری و علوم مالی و در سال ۱۳۵۳ به دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت تغییر یافت. پس از انقلاب، این دانشکده با دانشگاه علامه طباطبائی ادغام شد؛ اما در سال ۱۳۶۷ بار دیگر به نام دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت، زیر نظر شرکت ملی نفت ایران آغاز به کار کرد و بعد از تمرکز دانشگاه صنعت نفت در سال ۱۳۶۸، به عنوان یکی از دانشکده‌های دانشگاه صنعت نفت به فعالیت خود ادامه داد (وبسایت دانشکده نفت تهران^۲، ۱۴۰۰). همچنین، مؤسسه عالی حسابداری در سال ۱۳۴۳ بنیان‌گذاری و در سال ۱۳۵۵ منحل شد. نخستین کتاب‌های آموزشی حسابداری ایران، در بخش انتشارات این مؤسسه چاپ شده‌اند (حسابرس، ۱۳۹۳).

پیشینه تجربی

دسته‌ای از محققان به بررسی و مطالعه تحولات و توسعه حسابداری پرداخته‌اند که در ادامه، پژوهش‌های انجام شده در این خصوص معرفی می‌شود.

آیهان و سوسلاس^۳ (۲۰۰۸) طی پژوهشی به بررسی تحول تاریخی حسابداری در چین با تأکید بر تأثیر فرهنگ پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که تأثیرات فرهنگ چینی عامل مهمی در توسعه حسابداری چینی است و در چین،

1. management.ut.ac.ir

2. tehran.put.ac.ir

3. Soslas, Ayhan

حسابداری به‌طور سنتی بر اساس ارزش‌ها و شیوه‌های کنفوسیوسی انجام می‌شود و نظریه‌های سیاسی، هنوز موضوع اصلی سبک زندگی چینی است و بر رفتار اقتصادی، مقررات دولتی و شیوه‌های حسابداری تأثیر می‌گذارد.

مشایخی و مشایخ (۲۰۰۸) به مطالعه رشد و توسعه حسابداری در ایران و عوامل مؤثر بر آن پرداختند. آنان تاریخ توسعه حسابداری ایران را در سه دوره مختلف پیش از اسلام، پس از اسلام (از دوره عباسی تا عصر قاجار) و معاصر بررسی کردند. پژوهش آنان نشان داد که شش موضوع مهم بازارهای مالی، خصوصی‌سازی، قوانین مالیاتی، پیوستن به سازمان تجارت جهانی، سرمایه‌گذاری خارجی و سیستم حقوقی، کلید بهبود کیفیت گزارشگری مالی است و بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر می‌گذارد. همچنین فقدان حمایت سرمایه‌گذار (به‌طور مثال، حمایت از حقوق اقلیت‌ها، حمایت از تجارت داخلی)، ضعف قانونی و سازوکارهای ضعیف اجرای قانون برای توضیح و بهبود وضعیت گزارشگری مالی در ایران بسیار حیاتی است. این رویکرد برای کشورهای که برای بهبود کیفیت گزارشگری مالی نهادهای تجاری خود تلاش می‌کنند، پیامدهای سیاسی دارد و در فرایندهای تهیه و تدوین استانداردهای حسابداری ملی، ویژگی‌های محیط عملیاتی، قوانین و مقررات موجود، باورهای مذهبی، فرهنگ و وضعیت‌های اقتصادی و سیاسی در ایران، مانند کشورهای دیگر توجه شده است.

کالیسون، فرگوسن، لورنا استیونسون و پاور^۱ (۲۰۱۸) طی پژوهشی، توسعه حسابداری دانشگاه‌های انگلستان را بررسی کردند. آنها پس بررسی مصاحبه‌های شفاهی با شش استاد و متخصص حسابداری که در پیدایش و توسعه این رشته نقش مهمی ایفا کرده‌اند، نتیجه گرفتند که دانشگاه‌های ایالات متحده بر تدریس حسابداری در انگلستان نفوذ داشته است. همچنین، مدرسه اقتصاد لندن^۲ بر توسعه آموزش حسابداری دانشگاهی مؤثر بوده است.

ایل‌بایومی، اوادالله و باسونی^۳ (۲۰۱۹) به بررسی توسعه حسابداری و حسابرسی در مصر با تأکید بر مبدأ، رشد، عمل و عوامل مؤثر پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که عوامل سیاسی، اقتصادی، دولتی، قانونی و فرهنگی در توسعه حسابداری و حسابرسی در مصر نقش بسزایی دارند و خصوصی‌سازی به اصلاح مقررات گزارشگری مالی مصر و تدوین چارچوب سیاست حاکمیت شرکتی منجر شده است.

بعضی از پژوهشگران خارجی نیز توسعه و تحولات آموزش حسابداری را تجزیه و تحلیل و بررسی کرده‌اند که در ادامه، پژوهش‌های انجام شده در این خصوص ارائه شده است.

آچالاپدی، جاناک رام^۴ (۲۰۱۶) طی پژوهشی، آموزش حسابداری در هند را تجزیه و تحلیل کردند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی حسابداری در دانشگاه‌های هندی، از لحاظ تغییر فناوری اطلاعات و انتظارات سهام‌داران جهانی، اهمیت زیادی ندارد. همچنین، تدریس حسابداری در هند اغلب آموزگارمحور است، در حالی که تلاش‌ها برای حرکت به سوی مدل یادگیری با معرفی سیستم ترمی، به‌تکلیف باقی مانده و هنوز هم در دست بررسی است.

الشراری^۵ (۲۰۱۷) توسعه آموزش و کاربرد حسابداری در محیط اجتماعی و اقتصادی خاورمیانه را با تمرکز بر کشور

1. Collison, Ferguson, Lorna Stevenson and Power
 2. London School of Economics (LSE)
 3. Elbayoumi, Awadallah, Basuony
 4. Achalapathi and Janakiram
 5. Alsharari

اردن بررسی کرد. نتایج پژوهش وی نشان داد که حسابداری در اردن تحت تأثیر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیط اجرایی قرار دارد. همچنین، حسابداری از واکنش دولت اردن به نگرانی‌های اقتصاد کلان مانند کمبود منابع طبیعی، کسری بودجه، افزایش بدهی و بیکاری ساختاری که از لحاظ تاریخی رشد اقتصادی را محدود کرده‌اند، تأثیر می‌پذیرد. افزون بر این، برنامه خصوصی‌سازی، نقش مهمی در تغییرات اقتصادی، قوانین و حسابداری داشته است و از آنجا که حسابداری به‌عنوان عمل اجتماعی پذیرفته شده است، فرهنگ در تحقیقات حسابداری نقش مهمی ایفا می‌کند. عوامل فرهنگی مؤثر بر آموزش حسابداری در اردن عبارت‌اند از: تحول تاریخی پارادایم‌های حسابداری غربی در کشورهای در حال توسعه، ارزش‌های فرهنگی اردن، کیفیت سیستم آموزشی، تفاوت بین مدیریت بخش خصوصی و بخش عمومی از فناوری و برنامه‌های کاربردی حسابداری مدیریت.

یولا و خان^۱ (۲۰۱۸) طی پژوهشی به مطالعه درک دانش‌آموختگان دانشگاه از آموزش حسابداری در پاکستان پرداختند. آنان با ۵۰ نفر از متخصصان حرفه‌ای حسابداری در بخش‌های مختلف بازار کار پاکستان مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام دادند و سه مشکل اصلی آموزش حسابداری در پاکستان را شناسایی کردند که عبارت‌اند از: کمبود مهارت، شکاف بین تئوری و عمل و پایان نیافتن دوره‌های حسابداری در کلاس‌های مربوطه.

عده‌ای از پژوهشگران حسابداری در ایران، مؤلفه‌های تأثیرگذار (عوامل محیطی، تغییرات اجتماعی، آزادی‌های مدنی) بر توسعه حسابداری در ایران را مطالعه و بررسی کردند که به چند نمونه از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

اعتمادی و توکلی محمدی (۱۳۸۴) عوامل محیطی مؤثر بر توسعه حسابداری ایران را از سال ۱۳۵۲ تا ۱۳۸۲ بررسی کردند. یافته‌های پژوهش آنان نشان داد که توسعه اقتصادی با توسعه حسابداری در ایران ارتباط مثبتی دارد. اثر عوامل محیطی بر توسعه حسابداری طی دوره مطالعه متفاوت است و مراحل مختلف اصلاحات اقتصادی و سیاسی در ایران را نشان می‌دهد.

کریمی قلعه سیدی و صالحی (۱۳۹۷) آثار تغییرات اجتماعی بر توسعه حسابداری را بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که شاخص‌های مختلف توسعه تمدن، مانند تکامل، اشاعه، فرهنگ‌پذیری، شهری و صنعتی‌شدن، بر توسعه حسابداری تأثیر گذارده و در نهایت به تغییر در نحوه اندازه‌گیری و گزارشگری رویدادهای مالی منجر شده است.

ا قدم مزرعه، نیکومرام، رهنمای رودپشتی و بنی مهد (۱۳۹۸) به مطالعه آزادی‌های مدنی و توسعه حسابداری پرداختند. نتایج پژوهش آنان بیانگر این است که بین آزادی‌های مدنی و توسعه حسابداری در ایران رابطه معنادار وجود دارد و به‌ترتیب متغیرهای آزادی بیان، حاکمیت قانون، آزادی احزاب و آزادی شخصی بیشترین بارهای عاملی بر توسعه حسابداری در ایران را دارد.

آراد، رهنمای رودپشتی، بنی‌مهد، و نیکومرام (۱۳۹۸) به بررسی متغیرهای مربوط به مدرنیسم و پست مدرنیسم در توسعه مفاهیم حسابداری مالی با استفاده از روش تحقیق کتابخانه‌ای پرداختند. پژوهش آنان نشان داد که ظهور دفترداری و شکل‌گیری حسابداری مالی، در ابتدا بر اساس مفهوم مدرنیسم بوده است؛ اما پست مدرنیسم تأثیر شگرف‌تری بر توسعه مفاهیم حسابداری مالی داشته است.

در نهایت، بعضی از پژوهش‌های مرتبط و نزدیک با موضوع پژوهش حاضر که به بررسی کارایی، اثربخش بودن آموزش حسابداری و محتوا و شیوه‌های آموزش حسابداری در ایران پرداخته‌اند، معرفی می‌شوند.

مشایخی و شفیع‌پور (۱۳۹۱) طی پژوهشی با عنوان بررسی کارایی نظام آموزشی رشته حسابداری در سطح دانشگاه‌های ایران با استفاده از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها، به بررسی کارایی ۲۰ دانشگاه دولتی در ایران پرداختند. بر اساس یافته‌های پژوهش، دانشگاه‌های مورد مطالعه در پرورش ستانده مدل موفق عمل کرده‌اند و آموزش حسابداری ارائه شده در برنامه‌های دوره کارشناسی در سیستم آموزش عالی ایران عموماً کارا بوده است. همچنین نتایج حاکی از آن است که دانشگاه‌ها در سطوح دانشکده و گروه‌های آموزشی مشکلاتی دارند که مهم‌ترین این مشکلات ناکارایی در استفاده از منابع است (با توجه به میزان بودجه و سطح کارایی مربوط به هر دانشگاه). از نقطه نظر منابع استفاده‌شده، کاراترین گروه‌های آموزشی حسابداری، دانشکده‌های حسابداری و مدیریت و ناکاراترین آنها دانشکده‌های علوم انسانی هستند. به‌طور خلاصه می‌توان گفت که در دانشگاه‌های بررسی شده، کمترین توجه به گروه آموزشی حسابداری به لحاظ کارایی در دانشکده‌های علوم انسانی و بیشترین توجه به گروه آموزشی حسابداری در دانشکده‌های حسابداری و مدیریت معطوف بوده است.

دیانتی دیلمی و پاکزاد (۱۳۹۶) با استفاده از کارت ارزیابی متوازن، درجه اثربخشی آموزش حسابداری در دانشگاه‌ها و عوامل مؤثر بر آن را بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که درجه اثربخش بودن آموزش حسابداری در دانشگاه‌های بررسی شده، در سطح مطلوبی نیست و نوع دانشگاه محل تحصیل (دولتی یا غیردولتی بودن)، معدل مقطع کارشناسی، سن و شهر اخذ مدرک تحصیلی بر درجه اثربخش بودن آموزش حسابداری داده‌شده به دانشجویان تأثیر معناداری ندارد؛ اما وضعیت اشتغال دانشجویان (شاغل یا غیرشاغل بودنشان) و جنسیت آنها بر درجه اثربخشی آموزش حسابداری به دانشجویان اثر معنادار دارد.

جامعی (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان «بررسی تناسب محتوا و شیوه‌های آموزش حسابداری (کارشناسی ارشد) با مهارت‌های مورد نیاز بازار کار: از دیدگاه دانشجویان، اساتید دانشگاه و اعضای جامعه حسابداران رسمی ایران» انجام داد. نتایج پژوهش وی نشان داد که محتوای آموزشی برنامه حسابداری به‌منظور آماده‌سازی فارغ‌التحصیلان، برای انجام وظایف ابتدایی حسابداری شرکت‌ها مناسب است؛ اما این محتوا در آماده‌سازی دانشجویان برای انجام وظایفی که نیازمند مهارت‌هایی در سطوح بالاتر است مانند حسابرسی، طراحی سیستم و تصمیم‌گیری نیاز دارد، کافی و مناسب نیست.

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد این پژوهش تاریخ شفاهی و ابزار تجزیه و تحلیل آن، تحلیل محتوا است. تاریخ شفاهی روش گردآوری و حفظ سوابق و تجربیات گذشته انسان‌هاست. از طریق تاریخ شفاهی می‌توان به بخشی از حوادث و وقایع ثبت‌نشده دست یافت. همچنین تاریخ شفاهی روشی است برای گردآوری و نگهداری اطلاعات تاریخی از راه ضبط (صوتی یا تصویری) مصاحبه با افراد، درباره حوادث و وقایع مربوط به یک رویداد و واقعه. به بیان دیگر، تاریخ شفاهی مجموعه تلاش‌هایی است که با بهره‌گیری از فنون و ابزارهای خاص خود، داده‌های تاریخی حاصل از تجربه‌های شخصی افراد و گروه‌های اجتماعی را جمع‌آوری می‌کند و آنها را نگه می‌دارد. این داده‌های تاریخی در بستر خاص و پذیرفته‌شده فرهنگی و از تعامل و توافق میان مصاحبه‌شونده و مصاحبه‌گر در گفت‌وگوی دوطرفه به‌دست می‌آید (حسن‌آبادی، ۱۳۹۵ و تهامی،

۱۳۹۷). کلارک (۲۰۱۰)^۱، تاریخ شفاهی را ابزاری در خدمت گروه‌ها، افراد و طبقه‌هایی از جامعه می‌داند که تاکنون به هر دلیلی دیده نشده‌اند. به اعتقاد دونالد ریچ (۲۰۰۳)^۲، تمام تاریخ‌ها در ابتدا شفاهی بوده‌اند (حسن‌آبادی، ۱۳۹۷). تامسون^۳ (۱۹۸۸) نیز باور دارد که تاریخ شفاهی، گونه‌ای مستقل از تاریخ نیست و حتی آن گونه که بعضی‌ها می‌پندارند، شیوه‌ای از تاریخ‌نگاری نیست؛ تاریخ شفاهی روشی علمی، قانونمند و برخوردار از اصول نظری و عملی برای گردآوری شواهد و مدارک شفاهی است که پس از راستی‌آزمایی و تأیید و تکمیل یا تصحیح آن مدارک با استفاده از منابع دیگر، به‌ویژه اسناد مکتوب، به تولید سند شفاهی کمک می‌کند. محققان تاریخ، جامعه‌شناسان و حتی روان‌شناسان، می‌توانند از این نوع سند در کنار سایر اسناد و منابع تاریخ‌نگاری استفاده کنند. افزون بر این، تاریخ شفاهی را می‌توان به‌عنوان تکنیکی کارآمد در شاخه‌های مختلف علم اقتصاد، پزشکی، کشاورزی، حقوق و... به کار برد (نورائی، دهقان نیری، ابوالحسنی ترقی، ۱۳۸۹). در رویکرد امروزی، پس از اختراع ضبط صوت و شکل پیشرفته و دیجیتالی آن که قابلیت ضبط طولانی‌مدت صدا و بهره‌وری و ارسال به سیستم‌های رایانه‌ای را دارند، تاریخ شفاهی در ردوبدل کردن داده‌های تاریخی نقش بسیار مهمی دارد. استناد به گفته‌ها و خاطره‌های افرادی که در رویدادها نقش اصلی داشته‌اند «منبعی اصلی و مکمل در تاریخ‌نگاری محسوب می‌شود». ویژگی برجسته تاریخ شفاهی در مقایسه با تاریخ‌نگاری، مبتنی‌بودن بر اسناد و گزارش‌های رسمی، ضبط و ترسیم ویژگی‌های روان‌شناختی و ارائه تصاویر کمابیش زنده بر اساس تجربیات مستقیم و غیرمستقیم افراد است. در این شیوه، به‌واسطه درج آهنگ و زیربوم صدا و ظرایف کلامی، عواطف و احساسات اشخاص هنگام ثبت حوادث نمایان شده و تجربه‌های آنان با گزارش‌های تاریخی تلفیق می‌شود. در تاریخ شفاهی رفتارها و واکنش‌های افراد نیز گویاتر می‌شود؛ زیرا تاریخ زنده است و از این جاست که تاریخ شفاهی اهمیت پیدا می‌کند. صرف نظر از میزان بهره‌گیری از این مدارک در شناخت و تفسیر گذشته، از این جنبه که رویکرد شفاهی مدارک بسیاری را پیش روی مورخ قرار می‌دهد و او را در شناخت ابعاد مختلف کنش انسان‌ها یاری می‌دهد، ارزش دوچندانی پیدا می‌کند (توکلی، ۱۳۹۴). در تاریخ شفاهی، مصاحبه ابزار کار است (توکلی، ۱۳۹۶)، از این رو، در پژوهش حاضر، برای جمع‌آوری داده‌ها، از مصاحبه غیرساختارمند (مصاحبه عمیق و غیررسمی یا بازاندیشانه) با اساتید برجسته حسابداری ایرانی بهره برده شد. رویکرد نمونه‌گیری این پژوهش، نمونه‌گیری تئوریک یا مبتنی بر هدف است. در نمونه‌گیری تئوریک یا مبتنی بر هدف، انتخاب مشارکت‌کنندگان به‌صورت هدفمند است و برحسب خصوصیت‌ها و تجربه آنها با پدیده مدنظر، گزینش می‌شوند. در نمونه‌گیری هدفمند مشخص می‌شود که با چه کسی باید گفت‌وگو کرد (ایمان، ۱۳۹۴). منطق نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب موارد غنی از اطلاعات است؛ یعنی انتخاب مواردی که زمینه مطالعه عمیق را فراهم می‌سازند. موارد غنی از اطلاعات، مواردی هستند که پژوهشگر از طریق آنها می‌تواند اطلاعات فراوانی درباره موضوع‌های اساسی مربوط به مسئله و هدف پژوهش به دست آورد. نمونه‌گیری هدفمند اصطلاح عامی است که انواع روش‌های نمونه‌گیری در پژوهش کیفی تحت پوشش آن قرار می‌گیرند (حریری، ۱۳۹۶). به بیان دیگر، نمونه‌هایی که با مسئله پژوهش درگیری بیشتری دارند و از اطلاعات زیادتری برخوردارند، نمونه‌های مناسبی برای پژوهش‌های کیفی محسوب می‌شوند. فرایند اجرای این

1. Clark
2. Donald Ritchie
3. Thompson

پژوهش بدین ترتیب است: تدوین سؤال‌های پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها، رمزگذاری داده‌ها، نوشتن یادداشت تحلیلی، ثبت اندیشه‌ها و تفسیر خود از داده‌ها، نگارش و مستندسازی.

با توجه به اینکه روش تحقیق پژوهش حاضر کیفی است، به طرح فرضیه نیاز ندارد. بنابراین سؤال‌های باز این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. آموزش حسابداری دانشگاهی در ایران چگونه توسعه یافته است؟
۲. دانشگاه‌های ایران در شکل‌دادن به آموزش حسابداری چه نقشی ایفا کرده‌اند؟
۳. حسابداری دانشگاهی ایران در قیاس با کشورهای منطقه و همسایه چه وضعیتی دارد و چگونه توسعه یافته است؟
۴. دانشگاه‌ها و دانشگاهیان آمریکا و انگلستان در رشته حسابداری دانشگاه‌های ایران چه تأثیری داشته‌اند؟

اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

در جدول ۱ اطلاعات جمعیتی مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها نمایش داده شده است.

جدول ۱. خلاصه اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

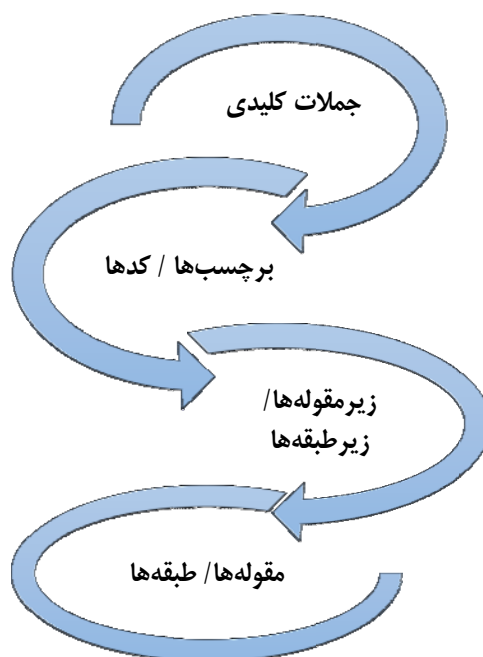
متغیر	شرح	فراوانی	جمع	درصد	جمع درصد	توضیحات
مرتبه علمی	استاد	۷	۲۱	۳۳/۳۵	۱۰۰	اغلب مصاحبه‌شوندگان (۳۳/۳۵ درصد) دارای مرتبه علمی استاد هستند.
	دانشیار	۵		۲۳/۸		
	استادیار	۴		۱۹/۰۵		
	مدرس	۵		۲۳/۸		
جنسیت	مرد	۲۰	۲۱	۹۵/۲	۱۰۰	اغلب مصاحبه‌شوندگان مرد هستند.
	زن	۱		۴/۸		
میزان تحصیلات (حسابداری)	دکتری تخصصی	۱۶	۲۱	۷۶/۲	۱۰۰	اغلب مصاحبه‌شوندگان (۷۶ درصد) دارای تحصیلات دکتری تخصصی هستند.
	کارشناسی ارشد	۴		۱۹		
	کارشناسی	۱		۴/۸		
سابقه تدریس	بین ۱۵ تا ۲۰ سال	۳	۲۱	۱۴	۱۰۰	کمترین سابقه تدریس ۱۵ و بیشترین سابقه تدریس ۴۲ سال است.
	بین ۲۱ تا ۲۵ سال	۳		۱۴		
	بین ۲۶ تا ۳۰ سال	۶		۲۹		
	بیش از ۳۰ سال	۹		۴۳		
سن	بین ۴۵ تا ۵۵ سال	۳	۲۱	۱۴	۱۰۰	کمترین سن ۴۹ و بیشترین سن ۷۶ سال است.
	بین ۵۶ تا ۶۵ سال	۱۱		۵۲		
	بیش از ۶۵ سال	۷		۳۴		
دانشگاه/محل تدریس	دولتی	۱۰	۲۱	۴۸	۱۰۰	بیشتر مصاحبه‌شوندگان (۴۴ درصد) عضو هیئت علمی دانشگاه‌های دولتی هستند.
	آزاد	۴		۱۹		
	غیرانتفاعی	۲		۹		
	سایر	۵		۲۴		
هیئت علمی / غیر هیئت علمی	هیئت علمی	۱۶	۲۱	۷۶	۱۰۰	
	غیر هیئت علمی	۵		۲		

مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها ضمن برخورداری از تجربه و پیشینه بلندمدت و درخشان در حوزه آموزش، تدریس، تألیف کتاب‌ها و مقاله‌های مختلف و سابقه حرفه‌ای در حسابداری، در دانشگاه‌های سطح اول دولتی، آزاد و غیرانتفاعی سابقه تدریس دارند و اغلب آنها از اعضای هیئت‌علمی گروه حسابداری دانشگاه‌ها هستند. علاوه بر سوابق پیش‌گفته، در کارنامه مصاحبه‌شوندگان، سوابق دیگری همچون مدیریت و عضویت در کمیته آموزش و تحقیقات و سایر کمیته‌های تخصصی سازمان حسابرسی، عضویت در هیئت‌مدیره و کمیته‌های تخصصی جامعه حسابداران رسمی ایران و هیئت‌مدیره انجمن‌های علمی و حرفه‌ای حسابداری، هیئت‌مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار و سابقه تحصیل و تدریس در کشورهای پیشرو در حسابداری از قبیل آمریکا و انگلستان و... وجود دارد و عموم مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها از جنبه سابقه آموزش دانشگاهی و حرفه‌ای از رده و امتیاز بالایی برخوردار بوده‌اند؛ به طوری که نیل به تاریخ شفاهی حسابداری دانشگاهی در ایران فقط با رجوع به آنان میسر بود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش از روش تاریخ شفاهی (تحلیل محتوای کیفی) بهره برده شده است. هولستی^۱ (۱۹۶۸) تحلیل محتوا را به هر تکنیکی اطلاق می‌کند که برای استنباط نظام‌مند و عینی ویژگی‌های خاص پیام به کار می‌رود (سالارزاده، ۱۳۷۳). در تاریخ‌نگاری شفاهی، از سه روش تحلیل محتوا، تحلیل روایت و تحلیل مکالمه استفاده می‌شود. رویکرد تحلیل محتوا، در عمق‌بخشیدن به تاریخ‌نگاری تاریخ شفاهی بسیار مؤثر است. تحلیل محتوا به دو صورت کمی و کیفی انجام می‌شود. تحلیل کیفی محتوا را تحلیل قوم‌نگارانه محتوا نیز خوانده‌اند. چنانکه از تحقیق کیفی تاریخ شفاهی انتظار می‌رود، برای فهم معناهای مبادله‌شده به کار می‌رود. روش تحلیل محتوا نیز به پیروی از این کاربرد، عبارت است از رفت‌وآمد توأم با تأمل میان تشکیل مفاهیم نمونه‌گیری، جمع‌آوری داده‌ها، رمزگذاری آنها، تحلیل و سرانجام تفسیر داده‌ها. تحلیل کیفی محتوا، کشف مداوم است که از رهگذر مقایسه مداوم میان موقعیت‌ها، محیط‌ها، سبک‌ها، تصاویر، معانی و تفاوت‌های ظریف معانی با هم حاصل می‌شود. در تاریخ شفاهی، مراحل از نمونه‌گیری گرفته تا جمع‌آوری داده‌ها و تشکیل مفاهیم و رمزگذاری آنها، تحلیل و تفسیر داده‌های حاصل از مصاحبه اجرا می‌شود (توکلی، ۱۳۹۶). در ادامه، مراحل تحلیل محتوای کیفی برای رسیدن به پاسخ سؤال‌های پژوهش به شرح زیر ارائه شده است (شکل ۱).

- مشخص کردن مسئله پژوهش؛
- مطالعه منابع مرتبط و موجود با موضوع؛
- آشنایی با قالب‌های ارائه مطالب؛
- مفهوم‌پردازی؛
- تنظیم شیوه‌نامه جمع‌آوری داده‌ها و توجه به جنبه‌هایی از متن مصاحبه؛
- جمع‌آوری داده‌ها و بازبینی (مفاهیم و مقوله‌هایی که بر پایه استقرا از داده‌ها شکل می‌گیرند، مدام با داده‌های جدید محک زده، اصلاح و تکمیل شوند)؛
- تفسیر داده‌ها و گزارش نویسی (توکلی، ۱۳۹۶).

شکل ۱. مراحل رمزگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها

اعتبارسنجی و روایی

کوربین و استراوس^۱ (۲۰۰۸) معیارهای مختلفی برای ارزیابی تحقیقات کیفی ارائه کرده‌اند که به‌طور خلاصه به این مفهوم است که میزان ورود عمیق پژوهشگر به پدیده مدنظر، تصدیق یافته‌ها از جانب مشارکت‌کنندگان، میزان کامل بودن، دقیق بودن و عاری از ابهام بودن مدل استخراجی، به چه اندازه است. در پژوهش حاضر، برای اعتباربخشی به مدل و نتایج پژوهش، از معیارهای زاویه‌بندی «کنترل اعضا» و «معیار مقبولیت» کوربین و استراوس (۲۰۰۸) بهره برده شده است. زاویه‌بندی، استفاده از منابع مختلف در تکمیل داده‌های تاریخ شفاهی و مصاحبه از افراد در زمینه موضوع تحقیق و منابع مختلف این حوزه است. به‌طور کلی، اگر بیش از یک دیدگاه برای گردآوری داده‌ها استفاده شود، تصویر کامل‌تری به‌دست خواهد آمد (ایمان، ۱۳۹۴). بدین منظور، در این پژوهش، نمونه‌ها از بین افراد مختلفی انتخاب شده‌اند که در پیدایش، آموزش و توسعه حسابداری دانشگاهی در ایران نقش مهمی ایفا کرده‌اند. اعتبار عضو یا اعتبار پاسخ‌گو زمانی رخ می‌دهد که پژوهشگر نتایج را برای داوری اعضا، به آنها برمی‌گرداند (توکلی، ۱۳۹۶). در این روش، پژوهشگر از دیدگاه مشارکت‌کنندگان و افراد مطلع، برای برقرار ساختن اطمینان‌پذیری یافته‌ها و تفاسیر استفاده می‌کند. لینکلن و گوبا^۲ (۱۹۸۵) این فن را مهم‌ترین فن برای ایجاد اطمینان‌پذیری می‌دانند (کرسول^۳، ۲۰۰۷ ترجمه دانایی فرد و کاظمی، ۱۳۹۴). در پژوهش حاضر با نگرش اعتباربخشی به مدل پژوهش و اعتبار یافته‌ها، نتایج تحلیل و رمزگذاری داده‌های پژوهش در دسترس ۱۰ نفر (۵ نفر از مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها و ۵ نفر غیر از مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها) قرار گرفت و نگرش آنان در خصوص رمزهای استخراجی از متون داده‌ها دریافت شد که اغلب آنها برچسب‌های معنایی

1. Corbin and Strauss
 2. Loncoln & Guba
 3. Creswell

الصاق شده را با محتوای داده‌ها، شایسته و معتبر اعلام کردند. در زمینه خروجی‌های هر مطالعه تاریخ شفاهی، بحث سندیت مطرح است؛ به این معنا که باید شرح کامل، درست و متعادلی از روند مصاحبه‌ها و داده‌های تولید شده در تحقیق تاریخ شفاهی ارائه شود. تحقیق مستند، باید روشن و بی‌طرف باشد. جانب‌داری از گروه، دسته، عقیده و مرام خاص، از موضوعاتی است که باعث می‌شود مخاطبان احساس کنند، اعتبار تحقیق از نظر سندی با سوگیری همراه بوده است (توکلی، ۱۳۹۶). در پژوهش حاضر، ارائه شرح کامل، درست و متعادلی از روند مصاحبه‌ها و داده‌های تولیدشده، به صورت روشن و بی‌طرفانه و بدون سوگیری انجام شد و فقط نظرهای مصاحبه‌شوندگان ملاک عمل قرار گرفت. در رویکرد کیفی، اشباع نظری میزان نمونه‌ها را مشخص می‌کند (مؤمنی راد، علی آبادی، فردانش و مزینی، ۱۳۹۲) و دستیابی به اشباع نظری، گواهی بر اعتبار یافته‌های پژوهش است (نیکبخت، رضایی و منتی، ۱۳۹۶). در قالب تفسیری که بر اساس شکل ۲ مشاهده می‌شود، تعداد ۲۱ مصاحبه صورت گرفت و مصاحبه‌ها تا زمانی که پژوهشگر به اشباع نظری (عدم اضافه شدن مفاهیم و مقوله‌های جدید در مصاحبه‌های پایانی) دست پیدا کند، ادامه داشت.

شکل ۲. گردآوری و تحلیل داده‌ها برای اشباع مقوله

منبع: بازرگان (۱۳۹۱)

مصاحبه‌های پژوهش حاضر در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ صورت گرفت. کل زمان اجرای ۲۱ مصاحبه، ۲۵ ساعت و ۲۱ دقیقه بود و به طور متوسط، هر مصاحبه حدود ۷۲ دقیقه به طول انجامید. بیشترین زمان مصاحبه ۱۲۸ دقیقه و کمترین آن ۲۹ دقیقه بود. با توجه به هماهنگی لازم با مصاحبه‌شوندگان، مصاحبه‌ها در زمان و مکان مشخص انجام شد و با اخذ اجازه از مصاحبه‌شوندگان و با در نظر گرفتن اصل رازداری و ملاحظات اخلاقی، مکالمات مربوطه با استفاده از دستگاه ضبط صدا (مدل سونی)، ضبط شد. در این بین، ۲۰ نفر از مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها (۹۵ درصد) اجازه ضبط صدا را به پژوهشگر دادند و فقط یک مشارکت‌کننده (۵ درصد) با ضبط صدا موافقت نکرد که متن این گفت‌وگو به طور کامل یادداشت شد. در پژوهش حاضر، مکالمه‌های ضبط‌شده در مصاحبه‌ها، پس از چندین بار استماع و بازبینی، در محیط واژه‌پرداز متنی ورد، نسخه ۲۰۱۳ تایپ شد. در مرحله بعد، متن‌های تایپ شده در نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی با نام مکس کیودا، نسخه ۲۰۸ پیاده‌سازی شد. در پژوهش‌های کیفی، لازم است که پژوهشگران نسخه‌های زیادی از داده‌های متنی را بررسی کنند، بنابراین کنترل داده‌ها برای ایجاد نظام‌های معتبر و پایدار از اهمیت زیادی برخوردار است. اینکه داده‌ها به طور الکترونیکی پردازش یا انبار شده‌اند، به بازبینی داده‌ها در مواقع لزوم کمک می‌کند (ابوالعالی، ۱۳۹۱).

نرم‌افزار مکس کیودا، یکی از نرم‌افزارهای تحلیل داده‌های کیفی است و محققان می‌توانند با بهره‌گیری از آن به‌عنوان پایگاه داده، داده‌های خود را مدیریت و سامان‌دهی کنند و به‌آسانی به تجزیه و تحلیل داده‌ها بپردازند. با توجه به حجم زیاد متن‌های پیاده‌سازی‌شده مصاحبه‌ها، متن‌ها مذکور چندین مرتبه بازبینی شدند و در هر بازبینی، مفاهیم جدیدی از متن‌ها پدیدار شد و برخی از مفاهیم برداشت‌شده تغییر کرد، این مرورها به میزانی تکرار شد که از نظر پژوهشگر مفهوم جدیدی از متن‌ها استخراج نمی‌شد. پس از اتمام مرحله بازنگری متن‌ها، مفاهیم استخراجی، فهرست و سپس بررسی و تحلیل شدند. در ادامه، نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، طی سه مرحله رمزگذاری (باز، محوری و انتخابی) شدند.

رمزگذاری و استخراج مقوله‌ها

اطلاعات برآمده از مصاحبه‌های انجام‌شده، طی سه مرحله رمزگذاری (باز، محوری و انتخابی) تجزیه و تحلیل شدند. در مرحله اول، پس از تحلیل و رمزگذاری داده‌ها، در انتها ۱۳۸۰ مفهوم استخراج شد. در مرحله دوم استخراج مقوله‌ها، پس از چند بار بررسی و بازنگری لازم، پیوندهای مقوله‌ها در سه طبقه تحلیل شد و تعداد ۳۰ مقوله اصلی سطح اولیه، ۱۵۷ مقوله سطح ثانویه و ۵۲۰ مفهوم، ریزمقوله پایش و استخراج شد. در ادامه و به شرح جدول ۲، نمونه‌ای از طبقه‌بندی مقوله سطح اولیه (قوانین و مقررات)، مقوله سطح ثانویه و ریزمقوله‌ها ارائه می‌شود:

جدول ۲. نمونه مقوله‌های سطح اول، سطح دوم و ریزمقوله (مفاهیم) استخراج شده

مقوله‌های اولیه	مقوله‌های ثانویه	ریزمقوله، مفهوم
قوانین و مقررات	الزامات قانونی در کشور	— الزام قانونی علت نیاز به آموزش حسابداری
		— توسعه حسابداری مالی و حسابرسی در ایران به‌علت وجود الزامات قانونی
		— نقش مهم دولت در تعیین الزامات قانونی
		— عدم توسعه حسابداری مدیریت به‌دلیل فقدان الزامات قانونی مربوط
		— استفاده از حسابداری در ایران به‌عنوان ابزاری برای رفع تکلیف قانونی
		— تأثیر عدم اجرای قوانین و مقررات جاری بر توسعه آموزش حسابداری ایران
	الزامات قانونی در سطح بین‌المللی	— نیازهای حرفه‌ای بر اساس الزامات قانونی در منطقه
		— الزامات قانونی و جهانی عاملی در جهت توسعه حسابداری
	مشکل آموزشی تعارض قوانین جاری با استانداردهای حسابداری ایران	— اولویت قوانین و الزامات بر استانداردهای بین‌المللی در ایران
		— لزوم آموزش تقدم الزام قانونی بر استانداردهای حسابداری در ایران
— تعارض قوانین مالیات و تجارت با استاندارد مانع توسعه حسابداری ایران		

در این راستا، به هر جمله یا پاراگراف از داده‌های پژوهش (متن مصاحبه‌ها) یک برچسب معنایی در پایین‌ترین سطح الصاق شد. برای مثال، داده‌های مربوط به مصاحبه‌های دو نفر از مصاحبه‌شوندگان (A۰۵ و A۰۸) به شرح زیر رمزگذاری شده است. در زیر نمونه‌ای از متن گفت‌وگو با مصاحبه‌شونده A۰۵ ارائه می‌شود:

«... مغازه‌دار ایرانی که نیازی ندارد دفتر بنویسد و یادداشت بکند، مغازه‌دار آخر سال می‌آمده مثلاً می‌گفته اینقدر به‌دست آورده‌ام و اگر دولت الزام کرده مالیات از او می‌گرفتند و اگر الزامی نبوده، دولت کاری نداشته است. سازمان حسابرسی می‌گوید، وقتی که الزام است، شما مطابق با استاندارد صورت‌های مالی نمونه تهیه کنید و حسابرس می‌آید و بند گزارش حسابرسی می‌کند و می‌گوید مطابق با چارچوب نظری و استانداردها تهیه نشده است به جز موارد ...، یا نظر مشروط می‌دهد و یا رد می‌کند. آن نهاد به او گفته است که این کار را شما باید انجام بدهی، حسابرس هم می‌آید و با توجه به وظیفه‌ای که برایش تعیین کرده‌اند می‌خواند و مطالعه می‌کند و گزارش خودش را اعلام می‌کند. خوب اگر نبود، شکل می‌گرفت این نیاز است و اینجا نیاز به آموزش طبق الزامات قانونی به وجود می‌آید است... (A۰۵)».

در مرحله اول با توجه به بررسی و تجزیه و تحلیل متن مصاحبه A۰۵، برچسب معنایی (ریزمقوله) «استفاده از حسابداری در ایران، به‌عنوان ابزاری برای رفع تکلیف قانونی» الصاق شد، سپس با بررسی و پایش متن مصاحبه‌ها، پنج برچسب معنایی دیگر برابر جدول ۲ الصاق شد تا اینکه مجموع تعداد برچسب‌های مربوطه که از نظر موضوعی با هم در ارتباط بودند، ۶ برچسب شد. در مرحله بعد، ۶ برچسب معنایی پیش‌گفته در یک رسته قرار گرفت و از ادغام آنها، مقوله سطح ثانویه «الزامات قانونی در کشور» استخراج و در جدول ۲ ارائه شد.

در ادامه دو نمونه از متن گفت‌وگو با مصاحبه‌شونده A۰۸ ارائه شده است:

«... حالا من یک پیشینه‌ای به شما می‌گویم، شاید کمک کند که چه کار باید بکنید، من یادم است که این استانداردنویسی آن زمانی اتفاق افتاد که رئیس بانک مرکزی و ایران می‌خواست وارد سازمان تجارت جهانی بشود و این سازمان تجارت جهانی ملزم کرده بود که شما بایستی استانداردهای مصوب داشته باشید و این استانداردهای بایستی مصوب باشد و حسابرسی در ایران قانونی باشد، اینها را سازمان حسابرسی انجام می‌دهد، چطوری انجام می‌دهد با چه استانداردی صورت‌های مالی تهیه شده است، نمی‌دانم!!! آنان آمدند فشار آوردند که اولاً حرفه حسابرسی در ایران ندارید، ایران آمد قانون ماده واحده‌ای مبنی بر تشکیل جامعه حسابداران رسمی را به تصویب رساند تا بتواند جواب آنها را بدهند، خوب با توجه به نیاز نبود، در حقیقت خواستند آن نقص موجود را جبران کنند. بعد جامعه سریع تشکیل شد. ماده قانونی سازمان حسابرسی که مسئول تدوین استانداردها بود آن هم بایستی از استانداردهای بین‌المللی در حقیقت به نوعی تبعیت می‌کرد و این استانداردها هم با اوضاع و احوال مملکت ما نمی‌خواند. بعد ما چارچوب نظری نداشتیم، این استانداردها حتماً باید زیربنایش یک چارچوب نظری باشد، الان شما بگویید چارچوب نظری IFRS چیست، چارچوب نظری همان چارچوبی است که خود آنها تهیه کرده‌اند، پس در ایران چارچوب نظری با توجه به وضعیت اجتماعی و اقتصادی و قانونی ایران بایستی تهیه بشود. آن زمان یادم است، مدیر عامل سازمان حسابرسی، فوری گروهی تشکیل داد که این چارچوب نظری را اول بنویسند، بدون چارچوب نظری نمی‌شود استاندارد نوشت. با توجه به مطالبی که گفتم آموزش حسابداری هم نقش پیدا می‌کند و دانشگاه هم آموزش‌های لازم را طبق الزامات بین‌المللی باید ارائه کند... (A۰۸)».

با توجه به متن مصاحبه پیش‌گفته مربوط به مصاحبه‌شونده A۰۸، برچسب معنایی (ریزمقوله) «الزامات قانونی و جهانی عاملی در جهت توسعه حسابداری» استخراج و الصاق شد، سپس با بررسی و پایش متون مصاحبه‌ها، یک برچسب

معنایی دیگر برابر جدول ۲ الصاق شد تا اینکه مجموع تعداد برچسب‌های مربوطه که از نظر موضوعی با هم در ارتباط بودند، ۲ برچسب شد. در مرحله بعد، ۲ برچسب معنایی نام برده در یک رسته قرار گرفت و از ادغام آنها مقوله سطح ثانویه «الزامات قانونی در سطح بین‌المللی» استخراج و در جدول ۲ ارائه شد.

همچنین قسمتی دیگر از متن مصاحبه مشارکت‌کننده A۰۸ به شرح زیر ارائه می‌شود:

«... حسابداری و قوانین مالی ما متناسب حرکت نکرده است، در همه جای دنیا قوانینی که در مالیات‌ها برقرار می‌شود، بایستی منطبق بشود با اصول حسابداری تا آنجایی که می‌شود نه اینکه عیناً، یعنی از قبل نظر مراجع حسابداری را می‌گیرند و بعداً قوانین را وضع می‌کنند، ولی خیلی از جاها قانون با اصول حسابداری با همدیگر در تعارض جدی است و این هم یکی از موانع پیشرفت حسابداری است، یکی از این موانع این است که قوانین مالیاتی و قوانین تجاری ما با اصول حسابداری و حسابداری در یک خط حرکت نکرده یا در تناقض هستند. بالاخره شما می‌خواهید درس بدهید، چه چیزی را می‌خواهید درس بدهید، مثلاً قانون مالیات‌ها یک چیز را می‌گوید و قانون تجارت یک چیز دیگر می‌گوید، بعد دانشجو می‌آید سر کلاس شما حسابداری یاد می‌گیرد، بعد می‌رود سر کلاس قانون مالیات‌ها و می‌بیند اینها با هم در تعارض هستند، بعد شما می‌آیید می‌رسید به یک رقم حسابداری سود بر اساس اصول حسابداری و استانداردها و سود بر اساس مالیات، همه جای دنیا ممکن است یک تفاوت و اختلاف جزئی داشته باشند، ولی اینجا دو رقم کاملاً متفاوت، یا اینکه شما می‌گویید هزینه باید ثبت بشود، ولی قانون مالیات‌ها می‌گوید نه من هزینه‌ها را قبول ندارم غیرقابل قبول است، تعارض قوانین مالیاتی و اصول حسابداری و اصول استانداردهای حسابداری، یکی از موانع جدی حسابداری و آموزش حسابداری در ایران است که نمی‌گذارد حسابداری در ایران رشد کند... (A۰۸)».

با توجه به کاوش و بررسی متن گفت‌وگو با مصاحبه‌شونده A۰۸ به شرح فوق، برچسب معنایی (ریزمقوله) «تعارض قوانین مالیات و تجارت با استاندارد مانع توسعه حسابداری ایران» استخراج و الصاق شد، سپس با بررسی و پایش مجدد متن مصاحبه‌ها، ۲ برچسب معنایی دیگر برابر جدول ۲ الصاق شد تا اینکه مجموع تعداد برچسب‌هایی که از جنبه موضوعی به هم مربوط بودند، به ۳ برچسب رسید. در مرحله بعد، این ۳ برچسب معنایی در یک رسته قرار گرفت و از یکپارچه‌شدن آنها مقوله سطح ثانویه «مشکل آموزشی تعارض قوانین جاری با استانداردهای حسابداری ایران» استخراج و در جدول ۲ درج شد.

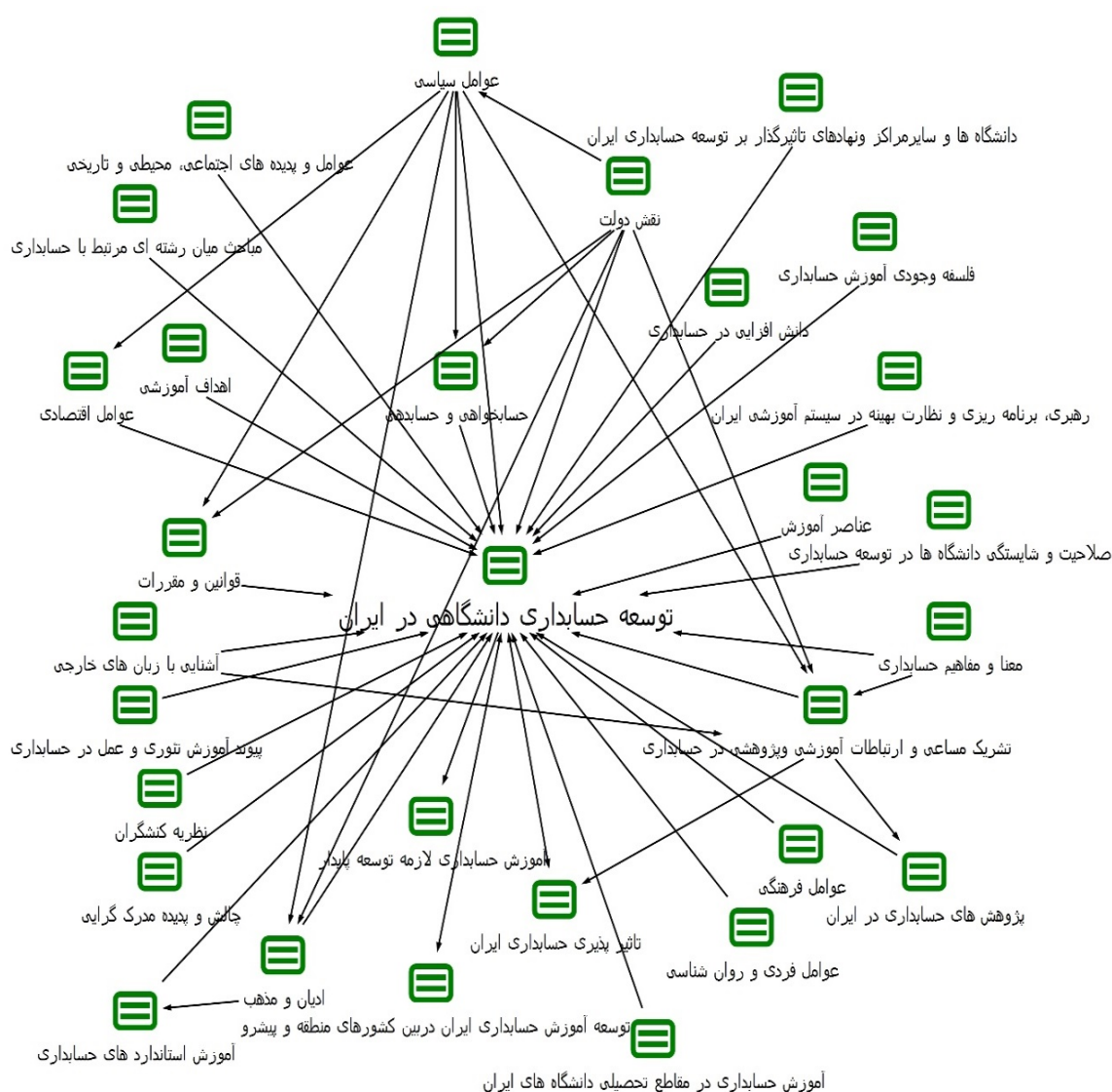
در پایان با واریسی، کنترل و یکپارچه‌کردن مقوله‌های سطح ثانویه (الزامات قانونی در کشور، الزامات قانونی در سطح بین‌المللی و مشکل آموزشی تعارض قوانین جاری با استانداردهای حسابداری ایران) به شرح بیان‌شده، مقوله سطح اولیه «قوانین و مقررات» استخراج و در جدول ۲ درج شد.

با توجه به مطالب پیش‌گفته و اجرای فرایند پژوهش حاضر و انجام مراحل سه‌گانه رمزگذاری (باز، محوری و انتخابی)، در نهایت ۳۰ مقوله اصلی (اولیه) مرتبط با توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران استخراج شد که در جدول ۳ مشاهده می‌شود.

جدول ۳. مقوله‌های اصلی سطح اولیه استخراج شده

کد مقوله	مقوله اصلی (سطح اولیه)	کد مقوله	مقوله اصلی (سطح اولیه)
C۰۱	فلسفه وجودی آموزش حسابداری	C۱۶	آموزش استانداردهای حسابداری
C۰۲	اهداف آموزشی	C۱۷	دانش‌افزایی در حسابداری
C۰۳	دانشگاه‌ها و سایر مراکز و نهادهای تأثیرگذار بر توسعه حسابداری در ایران	C۱۸	چالش و پدیده مدرک‌گرایی
C۰۴	توسعه حسابداری در ایران	C۱۹	حساب‌خواهی و حساب‌دهی
C۰۵	توسعه آموزش حسابداری دانشگاهی ایران در بین کشورهای منطقه و پیشرو	C۲۰	نقش دولت
C۰۶	تأثیرپذیری حسابداری ایران	C۲۱	مباحث میان رشته‌ای مرتبط با حسابداری
C۰۷	تشریح مساعی و ارتباطات آموزشی و پژوهشی در حسابداری	C۲۲	آموزش حسابداری لازمه توسعه پایدار
C۰۸	رهبری، برنامه‌ریزی و نظارت بهینه در سیستم آموزشی ایران	C۲۳	ادیان و مذهب
C۰۹	صلاحیت و شایستگی دانشگاه‌ها	C۲۴	عوامل فردی و روان‌شناسی
C۱۰	عناصر آموزش	C۲۵	عوامل فرهنگی
C۱۱	پژوهش‌های حسابداری در ایران	C۲۶	عوامل سیاسی
C۱۲	آموزش حسابداری در مقاطع تحصیلی دانشگاه‌های ایران	C۲۷	پیوند آموزش تئوری و عمل در حسابداری
C۱۳	معنا و مفاهیم حسابداری	C۲۸	عوامل اقتصادی
C۱۴	نظریه شبکه کنشگران	C۲۹	قوانین و مقررات
C۱۵	عوامل و پدیده‌های اجتماعی، محیطی و تاریخی	C۳۰	آشنایی با زبان‌های خارجی

در ادامه، بر پایه نظرها و اعتقادهای مصاحبه‌شوندگان و تجزیه و تحلیل‌های انجام شده و اجرای مراحل رمزگذاری سه‌گانه، مدل کیفی پژوهش و شبکه ارتباطات مقوله‌ها به شرح شکل ۳ ارائه شده است. در مدل ارائه شده، عوامل تأثیرگذار (اعم از مستقیم یا با واسطه) بر توسعه حسابداری دانشگاهی در ایران شناسایی شده‌اند. مدل ارائه شده در پژوهش حاضر نشان‌دهنده مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران است. با ارائه این مدل تلاش شده است، نگاه جامع و کامل‌تری در خصوص عوامل مؤثر بر توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران ارائه شود تا از این طریق بتوان با برنامه‌ریزی مناسب و منطقی برای هدایت و جهت‌دهی به عوامل شناسایی شده، حسابداری دانشگاهی ایران را به توسعه و شکوفایی و جایگاه واقعی و مناسب آن رساند.

شکل ۳. مدل توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران

تشریح مقوله‌ها و شبکه ارتباطات بین آنها

با توجه به نظرهای مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها، در خصوص وضعیت پیدایش و توسعه حسابداری از منظر آموزش دانشگاهی در ایران و با در نظر گرفتن بازه زمانی ۵۰ تا ۶۰ سال سپری شده و همچنین، تجزیه و تحلیل متون و مدل توسعه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران برگرفته از پژوهش حاضر، روشن می‌شود که عوامل معنادار گوناگونی با توسعه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران در ارتباط است. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌های انجام‌شده و اجرای مراحل رمزگذاری سه‌گانه و حجم بسیار مفاهیم و گزاره‌های استخراج شده (تعداد ۳۰ مقوله اصلی سطح اولیه، ۱۵۷ مقوله سطح ثانویه و ۵۲۰ ریزمقوله) امکان برشمردن تک‌تک مقوله‌های سطح ثانویه و ریزمقوله‌ها در متن پژوهش وجود ندارد، از این رو، در جدول ۴ نمونه‌هایی از گزاره‌های استخراج شده در سه سطح ارائه شده است.

جدول ۴. اطلاعات تفصیلی مقوله‌های سطوح اولیه، ثانویه و ریزمقوله‌ها

مقوله‌های کلان (اولیه)	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها
فلسفه وجودی آموزش حسابداری	۴۲	نیاز اقتصاد، دولت، جامعه، شرکت‌ها و حرفه به آموزش حسابداری	<ul style="list-style-type: none"> نیاز به حسابداری جهت پاسخ‌گویی به مسایل اقتصادی استفاده دولت ایران از حسابداری با هدف دریافت مالیات نیاز جامعه علت توسعه حسابداری و پاسخ‌گویی دانشگاه به نیاز جامعه
اهداف آموزشی	۵۵	تضاد اهداف آموزشی افراد با اهداف آموزشی دانشگاه‌ها	<ul style="list-style-type: none"> رسالت دانشگاه‌ها در نشان دادن مسیر و ارائه اطلاعات تئوریک عدم تفکیک اهداف آموزشی از اهداف غیر آموزشی در ایران
دانشگاه‌ها و سایر مراکز و نهادهای تأثیرگذار بر توسعه حسابداری در ایران	۱۱۷	دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی ایران، انجمن علمی حسابداری، سازمان حسابرسی و سازمان مدیریت صنعتی	<ul style="list-style-type: none"> عدم نظارت مطلوب بر عملکرد انجمن حسابداری ایران اقدام شایسته سازمان حسابرسی در تهیه چارچوب نظری نشریه ۱۱۳ سازمان حسابرسی نهاد تأثیرگذار بر حسابداری ایران در کنار دانشگاه پیشینه آموزش حسابداری در مدرسه دارالفنون ملی شدن صنعت نفت نقطه تحول حسابداری ایران نیاز شرکت نفت، عاملی در جهت پیدایش حسابداری در ایران
توسعه حسابداری در ایران	۵۴	نقش گذشتگان و آیندگان در توسعه حسابداری ایران	<ul style="list-style-type: none"> اعزام دانشجویان ایرانی به انگلستان و آمریکا برای آموزش حسابداری تحول رشته حسابداری متأثر از چاپ کتب و ایجاد تحصیلات تکمیلی نقش پیشکسوتان و گذشتگان در توسعه حسابداری ایران
توسعه آموزش حسابداری دانشگاهی ایران در بین کشورهای منطقه و پیشرو	۱۴۷	<ul style="list-style-type: none"> نفوذ کشورهای پیشرفته در حسابداری دانشگاهی کشورهای همسایه ایران رقابت آموزشی در سطح کشور 	<ul style="list-style-type: none"> زبان انگلیسی عاملی در جهت توسعه حسابداری برخی از کشورهای منطقه تأثیر سلطه و نفوذ کشورهای پیشرفته بر آموزش حسابداری کشورها منطقه آشنا بودن کشورهای منطقه با دانش و مدارک حرفه‌ای بین‌المللی روز چارچوب حسابداری پاکستان متأثر از تفکرات حسابداری انگلستان محدودیت‌های مختلف عاملی در جهت تضعیف توسعه حسابداری در کشور نیاز به وجود رقابت در دانشگاه‌های ایران جهت توسعه آموزش حسابداری

ادامه جدول ۴

مقوله‌های کلان (اولیه)	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها
تأثیرپذیری حسابداری ایران	۶۵	تأثیر دانشگاه‌ها و دانشگاهیان سایر کشورها بر آموزش حسابداری ایران	<ul style="list-style-type: none"> - تأثیر تحصیل کرده‌های ایرانی در خارج بر آموزش در دانشگاه‌های ایران - استفاده ایران از منابع حسابداری کشورهای پیشرفته و غربی - تفکرات و الگوی انگلیسی، آمریکایی و اروپا (غرب) در حسابداری ایران - استفاده از پتانسیل اساتید موفق ایرانی شاغل در کشورهای پیشرفته
تشریک مساعی و ارتباطات آموزشی و پژوهشی در حسابداری	۵۸	<ul style="list-style-type: none"> - ارتباط آموزشی دانشگاهیان و دانشگاه‌ها در سطح داخل و بین‌المللی - ارتباطات و همکاری دانشگاه‌ها، انجمن‌های علمی و حرفه‌ای 	<ul style="list-style-type: none"> - لزوم ارتباط آموزشی قوی حسابداری در بین دانشگاه‌های داخلی ایران - برگزاری سمینارهای بین‌المللی در ایران توسط انجمن حسابداری ایران - مفید بودن فرصت‌های مطالعاتی حسابداری در سایر کشورها - موفقیت انجمن‌های حرفه‌ای نسبت به انجمن‌های علمی در ایران - حلقه مفقود بین انجمن‌های علمی و حرفه‌ای حسابداری با دانشگاه ایران - نقش کم‌رنگ دانشگاه‌ها در حل مشکلات حرفه و صنعت در ایران - عدم ارتباط مناسب و ارجاع مشکلات صنعت و حرفه به دانشگاه در ایران
رهبری، برنامه‌ریزی و نظارت بهینه در سیستم آموزشی ایران	۷۰	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه آموزش کلیه گرایش‌های رشته حسابداری در ایران - لزوم تدوین و اجرای برنامه استراتژیک آموزش حسابداری ایران و بودجه آموزشی 	<ul style="list-style-type: none"> - لزوم تقویت و توجه به گرایش حسابداری مدیریت و بخش عمومی - پیشنهاد طراحی و ایجاد رشته جدید آموزش حسابداری در ایران - اجرای برنامه بلندمدت توسعه حسابداری به کمک دانشگاه‌ها و اساتید - حمایت مدیران و مسئولان دانشگاه عاملی در راستای توسعه حسابداری - لزوم اجرای سیستم کنترل کیفیت آموزش دانشگاه‌ها توسط وزارت علوم - ایجاد کمیسیون یا کمیته‌ای در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جهت تغییر نو و مستمر حسابداری
صلاحیت و شایستگی دانشگاه‌ها	۱۷	رتبه‌بندی و اعتبارسنجی دانشگاه‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - اعتبارسنجی رشته حسابداری در دانشگاه‌های غرب توسط نهاد مستقل - سواد عمیق دانش‌آموختگان دانشگاه‌های برتر - فقدان صلاحیت و شایستگی تعدادی از دانشگاه‌های ایران

ادامهٔ جدول ۴

نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	مقوله‌های کلان (اولیه)
<ul style="list-style-type: none"> - آموزش ضمن خدمت، ارزشیابی مستمر علمی و به‌روز بودن اساتید - اخلاق حرفه‌ای اساتید - چند فعالیتی بودن اساتید حسابداری - لزوم تجانس مدرک تحصیلی دیپلم دانشجویان رشته حسابداری - همگن نبودن سطح آگاهی دانشجویان حسابداری در کلاس - لزوم تهیه و تدوین سرفصل‌های آموزشی ایران طبق نیاز جامعه و دولت - استقلال دانشگاهی در تدوین و برنامه‌ریزی سرفصل‌های آموزشی - بازنگری سرفصل حسابداری مدیریت: سیستم اطلاعات و رایانش ابری - عدم سلامت ابزارهای آموزشی در ایران - ایجاد مرکز دولتی تألیف و چاپ کتب حسابداری و عدم چاپ کتب تجاری - پدیدهٔ جزوه نویسی و معضل عدم مطالعه کتب توسط دانشجویان ایرانی - ایجاد سیستم نظارت و کنترل کیفیت در دانشگاه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - آموزش دهنده - آموزش گیرنده - سرفصل‌های آموزشی - ابزار، محیط و امکانات آموزشی - منابع و محتوای آموزشی 	<p>۳۰۳</p>	<p>عناصر آموزش</p>
<ul style="list-style-type: none"> - معضل اجرای پژوهش فقط با هدف ارتقای رتبهٔ علمی اساتید - محدودیت شرکت خارجیان در همایش‌های بین‌المللی حسابداری در ایران - ایجاد فرصت برای ارتباطات پژوهشی و درس مشترک بین‌المللی - به فکر واداشتن اساتید با پژوهش‌های کیفی - لزوم اجرای صحیح فرایند پژوهش‌ها و پایان‌نامه در تحصیلات تکمیلی ایران - شرط قرارداد با صنعت جهت اساتید راهنما مبنی بر اخذ راهنمایی پایان‌نامه - پایان‌نامه و علم‌فروشی در تحصیلات تکمیلی ایران - نیازسنجی پژوهش‌های کاربردی حسابداری - انعکاس نتایج پژوهش‌های انجام شده توسط انجمن علمی حسابداری - عدم استفاده بهینه از نتایج پژوهش‌ها - لزوم وجود مسیر پژوهشی و اجباری بودن پژوهش اساتید جهت جلوگیری از رکود علم - پژوهش‌های جزیره‌ای و عدم وجود خط و مسیر مشخص پژوهشی در ایران ارتباط پژوهش و آموزش در دانشگاه‌ها - انحصاری شدن چاپ مقالات در دست اعضای هیئت تحریریه مجلات ایران 	<ul style="list-style-type: none"> - اهداف پژوهشی - محدودیت‌های پژوهشی - رهبری و نظارت بر پژوهش تحصیلات تکمیلی - لزوم کاربست بهینهٔ یافته‌های پژوهش‌ها در حرفه و صنعت کشور - معضل داده‌سازی در پژوهش‌های کمی - تدوین آیین‌نامهٔ مدون و تعریف مسیر پژوهشی حسابداری - انحصاری شدن چاپ مقالات در ایران 	<p>۷۳</p>	<p>پژوهش‌های حسابداری در ایران</p>

ادامه جدول ۴

نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	مقوله‌های کلان (اولیه)
<ul style="list-style-type: none"> - لزوم بازننگری و اصلاح فوری ساختار دوره تحصیلات تکمیلی در ایران - لزوم آموزش استانداردهای بین‌المللی حسابداری در دوره کارشناسی - کافی بودن مدرک کارشناسی حسابداری جهت اشتغال در کار حرفه‌ای - عدم تدریس کامل دروس دوره کارشناسی در ایران - اهمیت دوره کاردانی در تربیت نیروی کاردان در حوزه عملی و نظری 	<ul style="list-style-type: none"> - دوره تحصیلات تکمیلی حسابداری - دوره کارشناسی حسابداری - دوره کاردانی حسابداری 	۲۴	آموزش حسابداری در مقاطع تحصیلی دانشگاه‌های ایران
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه مفاهیم حسابداری در طول زمان - اهمیت درک مفاهیم در رشته حسابداری 	درک مفاهیم حسابداری	۸	معنا و مفاهیم حسابداری
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه حسابداری متأثر از مدرنیته و مدرنیسم و مؤلفه‌های مربوطه - توسعه حسابداری متأثر از شبکه کنشگران 	عوامل انسانی و عوامل غیرانسانی	۶	نظریه شبکه کنشگران
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه آموزش حسابداری متأثر از تحولات تاریخی - تأثیر سرعت رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر سرعت رشد و توسعه حسابداری - تفاوت محیط و شرایط اقتصادی ایران با سایر کشورها و تأثیر آن بر حسابداری - رواج انتخاب رشته تحصیلی بر اساس حرفه و رشته تحصیلی والدین 	<ul style="list-style-type: none"> - تحولات تاریخی و اجتماعی - انتخاب رشته بر اساس شغل و حرفه اعضای خانواده و عوامل محیطی 	۲۵	عوامل و پدیده‌های اجتماعی، محیطی و تاریخی
<ul style="list-style-type: none"> - شکل‌گیری بورس اوراق بهادار و نیاز به استانداردها - لزوم تدوین و آموزش استانداردهای حسابداری 	الزام آموزش استانداردهای حسابداری بر اساس نیاز حرفه و شرکت‌ها	۲۲	آموزش استانداردهای حسابداری
<ul style="list-style-type: none"> - توقف یا سرعت بسیار آهسته دانش‌افزایی حسابداری نسبت به سایر رشته‌ها - دانش‌افزایی پایین حسابداری در ایران - عدم بازدهی و عدم حمایت دولت از دانش‌افزایی در ایران - لزوم پیگیری تحقیقات کیفی و نظریه‌سازی حسابداری در ایران 	<ul style="list-style-type: none"> - مقایسه دانش‌افزایی در حسابداری با سایر رشته‌ها - دانش‌افزایی حسابداری بر پایه انجام پژوهش 	۲۱	دانش‌افزایی در حسابداری
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش کمی و روزافزون فارغ‌التحصیلان حسابداری در دانشگاه‌های ایران - فرهنگ مدرک‌گرایی و بی‌توجهی به سواد و دانش در ایران - توجه کشورهای پیشرفته به دانش و مهارت‌آموزی و توجه جامعه ایرانی به مدرک‌گرایی 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به عنوان مدارک تحصیلی در ایران - انگیزه‌های مدرک‌گرایی 	۲۴	چالش و پدیده مدرک‌گرایی

ادامه جدول ۴

مقوله‌های کلان (اولیه)	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها
حساب‌خواهی و حساب‌دهی	۲۷	<ul style="list-style-type: none"> - اجرای حسابرسی در راستای حساب‌خواهی - عدم آگاهی افراد جامعه با مفهوم حساب‌خواهی - مدیریت سیستم حساب‌خواهی و حساب‌دهی 	<ul style="list-style-type: none"> - ناآشنایی و عدم پیگیری افراد جامعه با مفهوم حساب‌خواهی در ایران - عدم یکپارچه‌سازی سیستم‌ها، محقق نشدن شفافیت و توسعه حسابداری - تأثیر متقابل عدم شفافیت جامعه و آموزش دانشگاهی - لزوم یکپارچه‌سازی سیستم‌های نرم‌افزاری، شفافیت و نیاز به آموزش حسابداری - گزارشگری و پاسخ‌گویی به ذی‌نفعان و نیاز به آموزش حسابداری - اهمیت اعتقاد به عامل حساب‌خواهی در توسعه آموزش حسابداری در ایران
نقش دولت	۱۲	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه حسابداری متأثر از نوع سیستم حکومتی دولت - نقش سازمان‌های دولتی بر آموزش حسابداری 	<ul style="list-style-type: none"> - دخالت دولت در آموزش عالی علت عقب‌ماندگی سیستم آموزش عالی ایران - تأثیر نوع سیستم و محدودیت‌های حکومتی بر توسعه حسابداری - نقش سازمان‌های تأثیرگذار دولتی بر توسعه آموزش حسابداری - نظارت و کنترل سازمان حسابرسی بر گزارشگری شرکت‌ها و توسعه حسابداری - حمایت دولت عاملی در جهت توسعه آموزش حسابداری در ایران
مباحث میان رشته‌ای مرتبط با حسابداری	۱۰	<ul style="list-style-type: none"> توسعه و تحول رشته حسابداری متأثر از توسعه و تحول سایر رشته‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتباط نزدیک حسابداری با رشته‌های آمار، مدیریت، اقتصاد، روان‌شناسی، سیاست، حقوق - لزوم آموزش‌های بین رشته‌ای جهت توسعه حسابداری در ایران - تأثیر توسعه سایر علوم مرتبط با حسابداری بر توسعه آموزش رشته حسابداری
آموزش حسابداری لازمه توسعه پایدار	۳	<ul style="list-style-type: none"> آموزش عاملی جهت رسیدن به توسعه پایدار 	<ul style="list-style-type: none"> - آموزش مستمر عامل توسعه پایدار - آموزش باکیفیت نیروی انسانی جهت رسیدن به هدف توسعه پایدار
ادیان و مذهب	۴	<ul style="list-style-type: none"> جنبه مذهبی پذیرش استانداردهای حسابداری بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - پذیرش دیدگاه مذهبی غرب با پذیرش استانداردهای حسابداری بین‌المللی
عوامل فردی و روان‌شناسی	۲۱	<ul style="list-style-type: none"> - ویژگی‌های فردی - جنسیت - علاقه‌مندی به رشته تحصیلی 	<ul style="list-style-type: none"> - مشخصات و قابلیت‌های فردی عاملی در جهت موفقیت در رشته حسابداری - مشارکت ریزبین خانم‌ها در توسعه رشته حسابداری - فقدان انگیزه آموزشی اساتید و دانشجویان در دانشگاه‌های ایران - اهمیت تطابق رشته تحصیلی با علایق شخصی افراد

ادامه جدول ۴

نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	مقوله‌های کلان (اولیه)
<ul style="list-style-type: none"> - فرهنگ حاکم بر کسب‌وکار و شرکت‌ها - فرهنگ حاکم بر جامعه - توسعه فرهنگ نیروی انسانی عاملی در جهت توسعه آموزش حسابداری - فرهنگ فردگرایی مانع همکاری دانشگاه و صنعت در ایران 	<ul style="list-style-type: none"> - فرهنگ حاکم بر جامعه و کسب‌وکار - فرهنگ جمع‌گرایی - فرهنگ ملی‌گرایی 	۱۰	عوامل فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - محدودیت سیاسی تحریم ایران در ارتباطات پژوهشی بین‌المللی حسابداری - توسعه سیاسی عاملی در جهت توسعه آموزش حسابداری - عدم همکاری‌های آموزشی حسابداری با کشورهای پیشرو متأثر از سیاست - سیاست مانعی برای همکاری آموزشی حسابداری ایران با کشورهای همسایه - عدم همکاری آموزشی و پژوهشی دولت، صنعت با دانشگاه‌ها متأثر از سیاست - عدم همکاری سازمان‌ها با پژوهشگران متأثر از عوامل سیاسی و عدم شفافیت - تأثیر استعمار بر توسعه آموزش حسابداری کشورهای مستعمره در منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> - محدودیت‌های سیاسی توسعه سیاسی - آثار نفوذ سیاست در آموزش - همکاری‌های آموزشی متأثر از روابط سیاسی - انگیزه‌های سیاسی دولت - نفوذ و استعمار کشورها 	۲۷	عوامل سیاسی
<ul style="list-style-type: none"> - لزوم نزدیک‌شدن آموزش و دانش حسابداری به عمل - عدم توانایی تحلیل مالی و پاسخ‌گویی فارغ‌التحصیلان حسابداری در کسب‌وکار - لزوم پایبندی به مهارت‌آموزی طبق برنامه توسعه اقتصادی در ایران - شبیه‌سازی و ایجاد محیط عملی و تمرین کارگاهی در کلاس‌های دانشگاه - لزوم آموزش حسابداری به‌صورت تئوری و عملی در دانشگاه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - هم‌سو نبودن آموزش‌های دانشگاهی و حرفه‌ای حسابداری - لزوم پاسخ‌گویی دانشجویان به نیاز صاحب‌کاران و صنعت 	۴۷	پیوند آموزش تئوری و عمل در حسابداری
<ul style="list-style-type: none"> - مبادلات اقتصادی بین‌المللی، نیاز به آموزش، گزارشگری، زبان حسابداری - عرضه محصول حسابداری به جامعه عاملی در جهت توسعه حسابداری - تأثیر منفی اقتصاد ناسالم ایران بر آموزش حسابداری - برتری اقتصاد خصوصی و رقابتی بر اقتصاد دولتی در توسعه حسابداری - ضعف دانشجویان ایرانی در شرایط کاری کشورهای دارای اقتصاد رقابتی - توسعه حسابداری کشورهای منطقه به‌دلیل اقتصاد خصوصی و رقابتی 	<ul style="list-style-type: none"> - اقتصاد بین‌المللی و جهانی - عرضه حسابداری به‌عنوان کالای اقتصادی - نوع اقتصاد 	۴۸	عوامل اقتصادی

ادامهٔ جدول ۴

مقوله‌های کلان (اولیه)	تعداد مفاهیم حاصل از رمزگذاری باز	نمونه‌ای از مقوله‌های ثانویه	نمونه‌هایی از ریزمقوله‌ها
قوانین و مقررات	۲۲	<ul style="list-style-type: none"> - الزامات قانونی در کشور - الزامات قانونی در سطح بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - الزام قانونی علت نیاز به آموزش حسابداری - توسعهٔ حسابداری مالی و حسابرسی در ایران به علت وجود الزامات قانونی - عدم توسعهٔ حسابداری مدیریت به دلیل فقدان الزامات قانونی مربوط - الزامات قانونی و جهانی عاملی در جهت توسعهٔ حسابداری
آشنایی با زبان‌های خارجی	۱۸	<ul style="list-style-type: none"> - مزیت آشنایی با زبان انگلیسی - توسعهٔ حسابداری در کشورهای انگلیسی زبان 	<ul style="list-style-type: none"> - اهمیت و لزوم تسلط فارغ‌التحصیلان دکتری به زبان انگلیسی - تأکید بر تألیف کتب و تدریس اساتید حسابداری ایران به زبان انگلیسی - زبان انگلیسی نسبتاً ضعیف فارغ‌التحصیلان حسابداری دانشگاه‌های ایران - زبان انگلیسی عاملی در راستای توسعهٔ حسابداری هندوستان و پاکستان - پیشرو بودن کشورهای انگلیسی زبان در توسعهٔ آموزش حسابداری
جمع	۱۳۸۰		

پاسخ به سؤال‌های پژوهش

در ادامه با توجه به نظرهای مصاحبه‌شوندگان و تجزیه و تحلیل‌های انجام‌شده طی مراحل سه‌گانهٔ رمزگذاری، پاسخ به سؤال‌های پژوهش ارائه می‌شود:

پاسخ به سؤال اول پژوهش

مصاحبه‌شوندگان معتقدند که فلسفهٔ وجودی آموزش حسابداری، از نیازهای اقتصاد، دولت، جامعه، حرفه و شرکت‌ها نشئت گرفته است و این نیازها با توجه به سطوح فعالیت‌های اقتصادی، نوع اقتصاد و زیرساخت‌های اقتصادی متغیر است. همچنین پیشرفت حسابداری فقط در دست دانشگاه‌ها نیست، بلکه نیاز جامعه به حسابداری نقش اصلی را بازی می‌کند. به علاوه، اغلب مصاحبه‌شوندگان توافق دارند که حسابداری نوین محصول دانشگاه است و این نقش‌آفرینی در کشور ایران، از زمان ایجاد دورهٔ تحصیلات تکمیلی، به‌ویژه دورهٔ دکتری پُررنگ‌تر شده است. در زمان پیدایش حسابداری نوین در ایران، سه مرکز آموزش عالی حسابداری، یعنی دانشکدهٔ حسابداری و علوم مالی نفت (آموزشگاه حسابداری نفت سابق)، دانشکدهٔ علوم اداری دانشگاه تهران و مؤسسهٔ عالی حسابداری، خدمات ارزنده‌ای را ارائه کردند. بعد از دههٔ ۴۰،

به تدریج حسابداری گسترش پیدا کرد و دانشگاه‌های مختلفی در کشور ایران به آموزش حسابداری اقدام کردند و کتاب‌ها و منابع مختلفی تألیف و ترجمه شد. مصاحبه‌شوندگان که همگی از خبرگان و قدمای آموزش حسابداری دانشگاهی ایران هستند، در خلال مصاحبه‌های عمیق و آزاد انجام‌شده در رابطه با تاریخچه حسابداری و آموزش حسابداری در کشور بیان کردند که ایران تا قبل از سال ۱۳۰۸ از حسابداری سیاق استفاده می‌کرد، حتی امپراطوری سلجوقی برای اداره کشور از حسابداری سیاق استفاده کرد. بعد از دهه ۱۳۳۰ با تأسیس مدرسه عالی حسابداری و دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت (آموزشگاه حسابداری نفت سابق) در ایران، حسابداری به تدریج متحول شد. پس از واقعه کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، حسابداری نزدیک به ۱۰ سال به علت بی‌ثباتی کشور فراموش شد و ارتباط گذشته و پیشرفت حسابداری در ایران تداوم پیدا نکرد. در گذشته، انگلستان شرکت نفت ایران را اداره می‌کرد و به دلیل مسائل استعماری، تحصیل کرده‌های انگلیسی در شرکت نفت ایران کار می‌کردند و به واسطه نفوذ آنها، عده‌ای برای تحصیل حسابداری به انگلستان اعزام شدند و پس از آموزش مراجعت کردند و تحولات مطلوبی در حسابداری شرکت نفت ایجاد کردند؛ زیرا حسابداری شرکت نفت ایران، متناسب با شرایط انگلستان رشد کرد و به تبع آن، افراد از شرکت نفت به سایر مراکز، شرکت‌ها و مؤسسه‌های حسابرسی رفتند و حوزه حسابرسی ایران را متحول کردند. اوایل انقلاب، در مقطعی انقلاب فرهنگی رخ داد و دانشگاه‌ها تعطیل شدند. پس از تعطیلی دانشگاه‌ها، دانشجویان حسابداری دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت (آموزشگاه حسابداری نفت سابق)، دانشگاه تهران و مؤسسه عالی حسابداری، به سمت حرفه رفتند و تمام وقت به کار حرفه‌ای مشغول شدند و برخی از اساتید به خارج از کشور مهاجرت کردند و آموزش حسابداری دچار روند کندی شد. تحولات آموزش حسابداری در دانشگاه بعد از انقلاب، تأسیس سازمان حسابرسی و چاپ کتاب‌ها و نشریه‌های تخصصی بود که تمامی دروس دوره کارشناسی ارشد را پوشش می‌داد و دوره دکترا در دهه ۶۰ آغاز شد.

پاسخ به سؤال دوم پژوهش

خبرگان معتقدند که سیستم آموزش عالی ایران با نیازها هماهنگی ندارد و در نتیجه آموزش و پژوهش قادر نیست مشکلات اقتصادی، صنعت و حرفه را حل کند. از سوی دیگر، برخی از آموزش‌گیرندگان در ایران، فقط برای اخذ مدرک، جایگاه اجتماعی یا القاب دانشگاهی تحصیل می‌کنند و هدف از تحصیل آموزش نیست، در نتیجه، اهداف آموزش‌گیرنده با اهداف آموزش‌دهنده متضاد است. از سوی دیگر، در ایران به مقوله‌هایی چون آموزش، شایسته‌سالاری و شایسته‌پروری کمتر توجه می‌شود و اگر کسی پیگیر علم و دانش باشد، عایدی منصفانه‌ای نصیبش نمی‌شود. همچنین، رویکرد کارگروهي، تفکر انتقادی، خلاقانه و چگونه اندیشیدن در بین دانشجویان ایرانی خیلی ضعیف است و دانشجویان هر مطلبی را به راحتی می‌پذیرند. از سوی دیگر، دانشگاه‌های ایران آنچه باید باشد، آموزش می‌دهند و به وضعیت کنونی و آنچه وجود دارد، توجهی نمی‌کنند. بنابراین توسعه آموزش حسابداری ایران، از اهداف آموزشی و غیرآموزشی و نوع تفکرهای آموزش‌دهنده و آموزش‌گیرنده تأثیر می‌پذیرد. افزون بر آنچه بیان شد، سیستم آموزشی ایران به صورت مکتب‌خانه‌ای بوده و بر حفظ مطالب درسی توسط دانشجویان مبتنی است. همچنین، تدریس سرفصل‌های آموزشی در بیشتر دانشگاه‌های ایران رعایت نمی‌شود و ابزاری هم برای کنترل وجود ندارد.

مشارکت‌کنندگان تأکید دارند که در ایران مراکز آموزش عالی و نهادهایی مانند مؤسسه عالی حسابداری، دانشگاه تهران، شرکت نفت، بانک‌ها، سازمان حسابرسی، انجمن‌های علمی و حرفه‌ای حسابداری، جامعه حسابداران رسمی ایران، سازمان مدیریت صنعتی و مدرسه دارالفنون بر توسعه حسابداری تأثیرگذار بوده‌اند. همچنین ارتباطات آموزشی و پژوهشی بر توسعه آموزش حسابداری ایران تأثیرگذار است. این ارتباطات که ارتباط آموزشی دانشگاهیان و دانشگاه‌ها در سطح داخلی و بین‌المللی، انجمن‌های علمی و حرفه‌ای، ارتباط دانشگاه، صنعت و حرفه در ایران و ارتباط آموزشی مؤثر استاد و دانشجو را شامل می‌شود، در سطح ضعیفی قرار دارد. مصاحبه‌شوندگان معتقدند که مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی و پژوهشی، در خصوص تعداد پذیرش دانشجو بین دانشگاه‌های مختلف ایران و استخدام هیئت علمی از بین دانشگاه‌های داخلی و تبادل اساتید و همکاری‌های آموزشی و پژوهشی در سطح داخلی و بین‌المللی به شکل مطلوب انجام نمی‌شود. مصاحبه‌شوندگان باور دارند که اغلب دانشگاه‌های ایران با دریافت شهریه به برگزاری دوره‌های تحصیلی اقدام می‌کنند که فاقد کیفیت و نظارت آموزشی لازم است. همچنین دانشگاه‌ها در مقطع تحصیلات تکمیلی، به‌ویژه مقطع دکتری، بدون توجه به زیرساخت‌ها و سطح علمی، به پذیرش دانشجو اقدام می‌کنند. با توجه به اینکه رسالت اصلی دانشگاه، آموزش و پژوهش و تولید علم است، اغلب دانشگاه‌های ایران، درآمذایی و رویکرد تجاری را جایگزین هدف اصلی خود کرده‌اند و این موضوع آسیب‌های جبران‌ناپذیری را بر بدنه آموزش عالی کشور تحمیل کرده است. خبرگان معتقدند که برنامه‌ریزی و نیازسنجی آموزشی در ایران منطقی نیست و فارغ‌التحصیلان دکتری حسابداری ایران، به دور از امور آموزش و پژوهش و تدریس و تألیف، در جاهایی غیر از مراکز علمی و دانشگاهی مشغول به کار هستند. مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها اجماع نظر دارند که امروزه فارغ‌التحصیل شدن از دانشگاه‌های ایران آسان است و با افزایش تعداد فارغ‌التحصیلان و اعطای بی‌رویه مدارک تحصیلی، کیفیت آموزشی کاهش یافته و کیفیت فدای کمیت شده است. ضمن آنکه در بین اساتید بعضی از دانشگاه‌های مجری آموزش حسابداری ایران، اساتیدی به چشم می‌خورد که تجربه تدریس و توانایی مطلوبی برای تدریس ندارند؛ با این حال، در این قبیل دانشگاه‌ها، مجوز برگزاری دوره تحصیلات تکمیلی، به‌ویژه دوره دکتری صادر شده است و این دوره‌ها کیفیت لازم را ندارند. همچنین، استقلال دانشگاهی و تدوین سرفصل‌های آموزشی، آموزش هم‌زمان تئوری و عمل و آموزش ضمن خدمت مدرسان حسابداری در دانشگاه‌های کشور کمتر دیده می‌شود. از منظر دیگر، آنان معتقدند که استفاده از زبان انگلیسی در حوزه آموزش محدود است و این موضوع یکی از عوامل محدودکننده توسعه آموزش دانشگاهی در ایران است.

در دید کلی، مشارکت‌کنندگان اجماع نظر دارند که دانشگاه‌های ایران از نظر آموزش حسابداری کمابیش موفق بوده‌اند؛ ولی از جنبه پژوهش‌های حسابداری مشکلات متعددی دارند و این موضوع به بازنگری نیازمند است. از سوی دیگر، در ایران به دلیل الزامات قانونی، بیشتر بر حوزه‌های حسابداری مالی و حسابرسی مستقل تأکید شده است و تمرکز کمتری بر حسابداری مدیریت، حسابرسی داخلی و حسابداری بخش عمومی وجود دارد. از نگاه دیگر، همان طور که می‌دانیم، اعتبارسنجی رشته حسابداری در دانشگاه‌های غرب، از طریق نهادهای مستقلی انجام می‌شود و آنان بر عوامل مختلفی در حوزه آموزش مانند تعداد اساتید، منابع آموزشی، امکانات آموزشی، سرفصل‌های آموزشی و نحوه ارزیابی تمرکز می‌کنند، ولی مصاحبه‌شوندگان معتقدند که چنین رویه‌ای در کشور وجود ندارد و تعداد دانشگاه‌های ایران بی‌رویه

در حال افزایش است و اکثر دانشگاه‌ها برای تربیت دانشجویان صلاحیت لازم را ندارند. مصاحبه‌شوندگان یقین دارند که رویکرد دانشگاه‌ها به تجاری و درآمدزایی، جزوه‌نویسی و دیکته‌گویی تبدیل شده است و این پاشنه آشیل برای سیستم آموزش عالی ایران است. همچنین، در ایران به آموزش دروس کارگاهی و جنبی و بین رشته‌ای حسابداری از قبیل اقتصاد، فناوری اطلاعات، اخلاق حرفه‌ای، ریاضیات و حساب، حسابرسی عملیاتی، کنترل‌های داخلی، فساد، مالیاتی، زبان انگلیسی، حقوق، روان‌شناسی، سیستم اطلاعات و رایانش ابری، بورس و استانداردهای ملی و بین‌المللی حسابداری کمتر توجه شده است. خبرگان باور دارند که دانشگاه‌های ایران بهای ارائه خدمات اساتید حسابداری را نمی‌پردازند، از این رو، اساتید دانشگاهی ناگزیرند که به فعالیت‌های دیگری نیز اقدام کنند. اغلب پژوهش‌های حسابداری در ایران با هدف ارتقای رتبه‌های دانشگاهی اساتید انجام می‌شود و مسیر پژوهشی روشنی ندارد و مرکز واحدی نیست که نقشه راه و آیین‌نامه‌ای را تدوین کند و هدایت و نظارت پژوهش‌های حسابداری را برعهده گیرد. همچنین، پدیده تجارت پایان‌نامه و علم‌فروشی در ایران رواج یافته است که ضربه سنگینی را بر پیکره حسابداری ایران وارد می‌کند. از طرف دیگر، کاربست یافته‌های پژوهش‌ها در ایران قابل قبول نیست و دانشگاه‌ها برای رفع نیازهای حرفه و صنعت توانمندی خودشان را به‌اندازه کافی نشان نداده‌اند تا اینکه حرفه و صنعت این نگاه را داشته باشد که دانشگاه‌ها مرکزی جهت رفع مشکلات آنان است. مصاحبه‌شوندگان اتفاق نظر داشتند که دانشجویان تحصیلات تکمیلی حسابداری ایران، از نظر تحلیل آماری، روش پژوهش و اقتصادسنجی، به آموزش بیشتری نیاز دارند. آنان معتقدند که توسعه حسابداری متأثر از عوامل انسانی و غیرانسانی است و از طرفی هم حسابداری نوین حاصل مدرنیته و مدرنیسم است. همچنین، جنسیت بر آموزش حسابداری مؤثر است و در ایران، خانم‌ها در حوزه حسابداری دقیق‌تر عمل می‌کنند. از سوی دیگر، حساب‌خواهی و حساب‌دهی بر توسعه آموزش حسابداری مؤثر بوده است. حساب‌خواهی در ایران به دلیل اقتصاد دولتی، جایگاه واقعی خود را ندارد و در چنین وضعیتی، نیازی به آموزش سطح بالای حسابداری احساس نمی‌شود. از طرفی، مذهب هم بر آموزش عالی، به‌ویژه در حسابداری تأثیرگذار است. امروزه در حسابداری اسلامی، مفاهیمی مانند بهره، اوراق قرضه و ربا مطرح است و در طراحی مطالب درسی آموزش حسابداری تاحدی تأثیر می‌گذارد؛ اما با پذیرش استانداردهای حسابداری بین‌المللی، دیدگاه مذهبی غرب پذیرفته شده است. مصاحبه‌شوندگان اظهار داشتند، حسابداری تحت تأثیر فرهنگ کشور است و این فرهنگ می‌تواند فرهنگ حاکم بر مردم، جامعه، کسب‌وکار و شرکت‌ها باشد. همچنین آنان تأکید داشتند که استانداردهای بین‌المللی حسابداری، به عدم اعتقاد به ملی‌گرایی منجر می‌شود. در نتیجه، فرهنگ ملی‌گرایی با پذیرش استانداردهای حسابداری بین‌المللی تحت تأثیر قرار می‌گیرد. آنها اضافه کردند عوامل سیاسی سبب شده است که کشور ایران با سایر کشورها در حوزه حسابداری تبادل دانش شایسته‌ای نداشته باشد. همچنین تحریم‌های اخیر، بر همکاری اساتید حسابداری خارجی با دانشگاه‌های ایران، چاپ مقاله‌ها و رویکرد اعضای هیئت تحریریه مجله‌های خارجی تأثیر منفی داشته است. مصاحبه‌شوندگان باور دارند که اقتصاد، موتور پیشران حسابداری است و کار حسابداری، اندازه‌گیری رویدادهای اقتصادی است و در این راستا، عوامل و شاخص‌های اقتصادی (اقتصاد بین‌الملل، عرضه حسابداری به‌عنوان کالای اقتصادی، سیستم‌های مالی و مالیاتی، توسعه اقتصادی و نوع اقتصاد) و پدیده اقتصاد سیاسی، در توسعه حسابداری نقش مهمی دارد. ختم کلام اینکه خبرگان یقین دارند توسعه حسابداری در ایران به اقتصاد رقابتی و دولتی برمی‌گردد و با

توجه به اقتصاد دولتی ایران، نیاز به آموزش حسابداری در ایران، به معنای واقعی احساس نمی‌شود و علت ضعف سطح کاربردهای حسابداری در ایران، اقتصاد دولتی است.

پاسخ به سؤال سوم پژوهش

مصاحبه‌شوندگان در پاسخ به سؤال سوم پژوهش اجماع نظر دارند که کیفیت آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران در مقایسه با دانشگاه‌های کشورهای منطقه، از سطح بالایی برخوردار است. برابر نظرهای آنان، آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران، از نظر کارایی فنی، نیازهای جامعه را برطرف نمی‌کند و فارغ‌التحصیلان رشته حسابداری ایران در سطح بین‌المللی، کارایی فنی لازم را ندارند. کشورهای منطقه مانند عربستان و بحرین، سیستم‌های حسابداری را به صورت کامل و با زبان اصلی پیاده‌سازی کرده‌اند و در مقایسه با ایران، از نظر آموزش حسابداری مزیت بیشتری دارند. از طرف دیگر، کشورهای انگلیسی‌زبان منطقه که پیرو سیستم انگلستان هستند، از حسابداری نسبتاً خوبی برخوردارند. در ایران از ترجمه منابع آموزشی حسابداری غرب برای آموزش استفاده می‌شود و بیشتر محتوای کتب تألیفی در ایران ترجمه‌ای است. در عین وجود چنین مزیت‌هایی در آموزش حسابداری کشورهای همسایه، مصاحبه‌شوندگان در مجموع معتقد بودند که کشور ایران، از نظر زمان پیدایش حسابداری نسبت به کشورهای منطقه پیشرو است. با نگاهی به تاریخ مشخص می‌شود که چندین سال قبل، مدرسه نظامیه بغداد جزئی از خاک ایران بوده و تاریخ معاصر نیز نشان می‌دهد که در دوران مشروطیت، در ایران آموزش حسابداری وجود داشته است. مصداق این موضوع، سابقه تدریس حسابداری در دانشگاه تهران و پیشینه ایجاد دانشگاه در جندی شاپور است.

به طور کلی مشارکت‌کنندگان اجماع عقیده دارند که فارغ‌التحصیلان حسابداری ایران در مقایسه با افغانستان، پاکستان، کشورهای استقلال‌یافته شوروی سابق، عربستان سعودی، ترکیه و امارات متحده، سطح علمی بالاتری دارند. مصاحبه‌شوندگان بیان کردند که آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران از نظر کیفی، نسبت به کشورهای منطقه در رتبه بالاتری قرار دارد و ایران با ارائه خدمات آموزشی با کیفیت به کشورهای منطقه در آموزش حسابداری منطقه مؤثر است. برای مثال، دانشگاه بغداد عراق از اساتید و منابع آموزشی حسابداری دانشگاه‌های ایران و سازمان سمت استفاده می‌کند. مصداق دیگر این موضوع، راه‌اندازی آموزش حسابداری در دانشگاه افغانستان توسط اساتید مجرب ایرانی، استفاده افغانستان از ظرفیت و تجربه‌های اساتید و منابع آموزشی حسابداری ایران و تحصیل دانشجویان حسابداری کشورهای منطقه در دانشگاه‌های ایران است. مصاحبه‌شوندگان معتقدند که ایران به اندازه کافی با دانشگاه‌های منطقه ارتباط آموزشی ندارد. بعضی از خبرگان بیان کردند که در سال‌های اخیر، کشور ترکیه در زمینه حسابداری پیشرفت خوبی داشته است؛ اما محتوای آموزشی حسابداری ترکیه در قیاس با ایران در سطح پایین‌تری قرار دارد و مباحثی که در مقطع کارشناسی حسابداری در دانشگاه‌های ایران تدریس می‌شود، در دانشگاه‌های ترکیه در مقطع تحصیلات تکمیلی ارائه می‌شود. در خاتمه این بحث، از دید مشارکت‌کنندگان، مقایسه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران با کشورهای منطقه، شاخص مناسبی ندارد، از این رو، مطالعه تطبیقی با کشورهای پیشگام در حسابداری و انگلیسی‌زبان از قبیل آمریکا، انگلستان، استرالیا، کانادا یا نیوزلند، لازم است.

پاسخ به سؤال چهارم پژوهش

به گفته مشارکت‌کنندگان، اساتید ایرانی‌ای که در کشورهای پیشرفته از جمله آمریکا و انگلستان دوره آموزش حسابداری را گذرانده‌اند با دانشگاه‌های محل تحصیل خود ارتباطاتی دارند و این پتانسیل برای برقراری ارتباطات آموزشی مهیاست، همچنین روش تدریس دانشگاه‌های غرب که به‌عنوان الگویی در ذهن اساتید مذکور نقش بسته است، به دانشجویان و دانشگاهیان ایرانی منتقل می‌شود. طبق نظر آنان، حسابداری ایران در کلیه حوزه‌ها، به‌جز حسابداری مالیاتی، تحت تأثیر کشورهای غربی، به‌ویژه ایالات متحده و انگلستان قرار گرفته و این تأثیرپذیری بیشتر از طریق استفاده از منابع و متون حسابداری کشورهای پیشرفته است و بعد از انقلاب، الگوبرداری از اساتید حسابداری سایر کشورها کمتر در ایران دیده می‌شود. مصاحبه‌شوندگان باور دارند که در گذشته، اساتید حسابداری از کشورهای پیشرفته (بیشتر اساتید ایرانی مقیم غرب) به ایران می‌آمدند و در دانشگاه‌های ایران، از قبیل دانشگاه تهران، مقطع دکتری حسابداری را آموزش می‌دادند؛ ولی امروزه کمتر شاهد این موضوع هستیم. طبق اظهارات آنان، حسابداری دانشی وارداتی و ترجمه‌ای است و از کشورهای پیشرو وارد ایران شده است. قبل از انقلاب، نیاز شرکت نفت و بانک مرکزی به حسابداری باعث شد که دانشجویان به انگلستان اعزام شوند تا حسابداری را آموزش ببینند. از سوی دیگر، عده‌ای در آمریکا حسابداری را آموختند و به ایران برگشتند و تمام مفاهیم حسابداری و سیستم‌های آموزشی کشورهای مذکور را در دانشگاه‌های ایران به دانشجویان ایرانی آموزش دادند. قبل از انقلاب، آقای عزیز نبوی در مؤسسه عالی حسابداری، سیستم آمریکایی را پیاده کرد، آقای فضل الله اکبری در دانشگاه تهران سیستم آمریکایی را راه انداخت و آقای حسن سجادی نژاد در دانشکده حسابداری و علوم مالی نفت (آموزشگاه حسابداری نفت سابق) سیستم انگلیسی را آموزش (آموزش هم‌زمان تئوری و عمل) داد. به‌طور کلی تأثیر تفکرها و الگوی کشورهای غربی (انگلستان و آمریکا) در حسابداری ایران دیده می‌شود و تا قبل از تشکیل سازمان حسابرسی، حسابداری ایران از نظام آموزشی انگلستان تأثیر می‌پذیرفت؛ زیرا آقای سجادی نژاد و یک سری از اساتید سری اول، در انگلستان درس خوانده و به ایران برگشته بودند و اولین مدرسان حسابداری ایرانی بودند که نظام انگلستان را در حسابداری ایران پایه‌گذاری کردند، دیدگاه دوم حسابداری، تفکر آمریکایی در دانشگاه تهران و مؤسسه عالی حسابداری است که به دانشجویان آموزش می‌دادند. مصاحبه‌شوندگان یقین دارند که امروزه، اساتید حسابداری ایران با دانشگاه‌های کشورهای پیشرفته از جمله آمریکا ارتباط آموزشی مؤثری ندارند. همچنین، دانشگاه‌های ایران قبل از انقلاب با دانشگاه‌هایی از قبیل آمریکا و انگلستان ارتباطات خیلی نزدیکی داشتند و این ارتباطات حتی در حد اعطای مدرک مشترک دانشگاهی، مانند دانشگاه هاروارد بود. خبرگان معتقدند که امروزه بیشتر اساتید حسابداری ایران، به دلیل اینکه تا اکنون مقاله‌ای در مجله‌های معتبر خارجی منتشر نکرده‌اند، در سطح جهانی شناخته شده نیستند.

مقایسه نتایج به‌دست آمده با پیشینه پژوهش

در جدول ۵، نتایج به‌دست آمده با پژوهش‌های پیشین مطابقت داده شده است. برخی از مقوله‌ها نظیر عوامل فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، قوانین و مقررات، رهبری و نظارت مناسب بر سیستم آموزش عالی، دولت، پدیده‌های اجتماعی، محیطی و تاریخی، ادیان و مذهب، عناصر آموزش (سرفصل آموزشی، آموزش‌گیرنده و آموزش‌دهنده، آموزش ضمن

خدمت آموزش‌دهنده و برگزاری کارگاه‌های پُرمحتوا، ارتباطات آموزشی و پژوهشی در حسابداری، مدرنیته و مدرنیسم، پیوند آموزش تئوری و عمل در حسابداری و جنسیت با ادبیات پیشین مطابقت دارند و تأثیر مقوله عناصر آموزش (امکانات و اعتبار دانشگاه) برخلاف نتایج پژوهش‌های گذشته است.

جدول ۵. مقایسه نتایج به‌دست‌آمده با پیشینه پژوهش

مقاله‌ها	آبهان و سوسولاس (۲۰۰۸)	منشیخی و منشیخ (۲۰۰۸)	الشرازی (۲۰۱۷)	پولا و خان (۲۰۱۸)	ایلیایومیو همکاران (۲۰۱۹)	اعتمادی و توکی محمدی (۱۳۸۴)	پاکزاد و دینتی دلیمی (۱۳۹۶)	کرمی قلعه سیدی، صالحی (۱۳۹۷)	آزاد و همکاران (۱۳۹۸)	اقدام مزروعه و همکاران (۱۳۹۸)
عوامل فرهنگی	✓	✓	✓		✓			✓		
عوامل اقتصادی	✓	✓	✓		✓	✓		✓		
عوامل سیاسی	✓	✓	✓		✓					
قوانین و مقررات	✓	✓			✓					✓
رهبری و نظارت مناسب بر سیستم آموزش عالی			✓	✓						
دولت	✓		✓							
پدیده‌های اجتماعی، محیطی و تاریخی		✓	✓			✓				
ادیان و مذهب		✓								
عناصر آموزش (سرفصل آموزشی)				✓						
عناصر آموزش (آموزش ضمن خدمت آموزش‌دهنده)				✓						
عناصر آموزش (برگزاری کارگاه‌های پرمحتوا)				✓						
ارتباطات آموزشی و پژوهشی				✓						
مدرنیته و مدرنیسم								✓	✓	
جنسیت							✓			
پیوند آموزش تئوری و عمل							✓			
عناصر آموزش (امکانات و اعتبار دانشگاه)										X

✓ مطابقت نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های پیشین و X ناهم‌خوانی نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های پیشین است.

جمع‌بندی و تفسیر نتایج

هدف از پژوهش حاضر تبیین و بررسی توسعه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران است. در این پژوهش با مصاحبه عمیق با خبرگان، به چگونگی و نقش دانشگاه‌های ایران در توسعه آموزش حسابداری پرداخته شد. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، طی سه مرحله رمزگذاری شدند و در نهایت، ۳۰ مقوله اصلی سطح اولیه استخراج و شبکه روابط بین

مقوله‌ها مشخص شد. آموزش حسابداری در دانشگاه از ابتدای پیدایش تا به امروز (۵۰ تا ۶۰ سال اخیر) در ایران تحولات گسترده‌ای را تجربه کرده است و می‌توان گفت که حسابداری نوین محصول دانشگاه است. بعد از انقلاب با راه‌اندازی دوره تحصیلات تکمیلی رشته حسابداری، به‌ویژه دکتری، در دهه ۶۰ تحول عظیمی در آموزش و پژوهش رشته حسابداری اتفاق افتاد. به‌طور کلی یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر این است که بیشتر مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها از وضعیت سیستم آموزش عالی ایران، از قبیل برنامه‌ریزی نامناسب درسی، محدودیت‌های آموزشی و پژوهشی بین‌المللی، سیاست‌زدگی آموزش و پژوهش، چندفعالی بودن اساتید و عدم حفظ جایگاه اساتید در سیستم آموزش عالی، بی‌توجهی به شایسته‌سالاری و شایسته‌پروری در سیستم آموزش عالی، فقدان مسیر آموزشی و پژوهشی مدون در آموزش حسابداری در دانشگاه، آشفته و پریشان هستند. همچنین کیفیت آموزشی، وضعیت رفاه اساتید، حمایت و پیگیری مسئولان سیستم آموزش عالی کشور نامناسب است. از سوی دیگر در ایران آموزش جایگاه واقعی خود را ندارد و معمولاً عوامل و اهداف دیگری غیر از آموزش، بر سیستم آموزش عالی ایران برتری دارد. لذا با توجه به شرایط موجود، به‌تدریج کیفیت آموزش در دانشگاه‌ها روند نزولی پیدا کرده است و سایر عوامل از جمله رویکرد تجاری، سیاسی، اقتصادی و... نقش‌آفرینی می‌کنند و این موضوع مدیریت صحیح سیستم آموزشی در سطح کلان کشور را می‌طلبد. مصاحبه‌شوندگان عواملی از قبیل نیازهای آموزشی جامعه، صنعت، حرفه، دولت و اقتصاد، اهداف آموزشی، مراکز و نهادهای آموزشی و مالی و حسابداری، تشریک مساعی داخلی و بین‌المللی آموزشی و پژوهشی، مدیریت و نظارت مناسب بر آموزش عالی، صلاحیت و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها، عناصر آموزش، عوامل انسانی و غیرانسانی، پدیده‌های تاریخی و اجتماعی و محیطی، آموزش استانداردهای حسابداری، دانش‌افزایی، رویکرد مدرک‌گرایی، حساب‌خواهی و حساب‌دهی، دولت، مباحث میان رشته‌ای، ادیان و باورهای مذهبی، توسعه پایدار، فردی و روان‌شناسی و جنسیت، فرهنگ، سیاست، آموزش تئوری و عملی، اقتصادی، قوانین و مقررات و آشنایی با زبان‌های خارجه را بر توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران تأثیرگذار می‌دانند. همچنین در کشور ایران حوزه‌های حسابداری مالی، مالیاتی و حسابرسی مستقل، بر اساس الزامات قانونی توسعه قابل قبولی داشته‌اند و به حوزه‌های حسابرسی داخلی، حسابداری بخش عمومی و حسابداری مدیریت کمتر توجه شده است. از سوی دیگر، استقلال دانشگاهی در دانشگاه‌های ایران در حد ضعیفی است و لازم است که دانشگاه‌ها بر اساس نیازهای منطقه‌ای، غیرمتمرکز و با در نظر گرفتن زمان و با همکاری صنعت، حرفه و انجمن علمی حسابداری ایران، به طراحی دوره و رشته‌های تحصیلی و تدوین سرفصل‌های آموزشی اقدام کنند، از این رو، این موضوع در ایران به حمایت ویژه وزارت علوم تحقیقات و فناوری نیاز دارد. نکته حائز اهمیت دیگر، نبود برنامه استراتژیک توسعه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران است و لازم است که برنامه‌ای برای توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران تدوین، عملیاتی و نظارت شود. لازم است که دانشگاه‌های ایران به ترویج تفکر انتقادی، آموزش بر اساس وضع موجود و آنچه است، سیستم بهبود مستمر، یکسان بودن و همانندی مدرک دیپلم دانشجویان، زمان آموزشی مناسب، آموزش عملی و شبیه‌سازی حرفه در دانشگاه، ایجاد مرکزی از صنعت در دانشگاه، ارزشیابی مستمر دانش و مهارت تدریس و توانایی و ارزیابی ویژگی‌های فردی استادان حسابداری دانشگاه‌ها اقدام کنند. مصاحبه‌شوندگان بر این عقیده بودند که مقایسه توسعه آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران در بین کشورهای منطقه، مقایسه‌ای مناسب و منطقی نیست؛ زیرا آموزش حسابداری در دانشگاه‌های ایران در بین کشورهای منطقه از نظر زمان پیدایش، سطح علمی و منابع آموزشی موجود و مورد استفاده از سطح کیفی

نسبتاً بالایی برخوردار است. همچنین اساتید حسابداری ایران با دانشگاه‌ها و دانشگاهیان کشورهای منطقه ارتباط و آشنایی لازم را ندارند، لذا ضرورت دارد ارتباط مؤثر بین دانشگاه‌ها و اساتید حسابداری ایرانی در سطح کشورهای منطقه برقرار شود تا اطلاعات و تجربه‌های آموزشی و پژوهشی در زمینه حسابداری در سطح منطقه به اشتراک گذاشته شود. با توجه به شرایط و ارتباطات سیاسی ایران با ایالات متحده، تبادل اساتید و ارتباطات آموزشی و پژوهشی تا حدی محدود است. لذا تأثیرپذیری از ایالات متحده صرفاً از طریق دانش‌آموختگان ایرانی در آمریکا و استفاد از کتب، متون و منابع آموزشی و استانداردهای حسابداری کشور آمریکاست و دانشگاهیان و دانشگاه‌های ایران به‌طور مستقیم با دانشگاهیان و دانشگاه‌های ایالات متحده در رشته حسابداری ارتباط آموزشی و پژوهشی مؤثری ندارند. خوش‌طینت و آذین‌فر (۱۳۸۶) در ارتباط با سؤال چهارم پژوهش و عدم تأثیرپذیری سایر کشورها از حسابداری آمریکا و انگلستان، مطالعه‌ای انجام داده‌اند که نتایج آن نشان می‌دهد حسابداری بلغارستان تحت تأثیر حسابداری فرانسه است و اثرهای حسابداری اروپایی قبل از جنگ جهانی به‌روشنی در حسابداری بلغارستان به چشم می‌خورد. تناقض‌های بین نظریه مارکس و نظریه اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم، مبنایی را برای حسابداری متمرکز و اقتصاد روسی در بلغارستان فراهم کرد. حرکت به سوی اقتصاد بازار در سال ۱۹۹۰ شوک اقتصادی مهمی در بلغارستان بود. بدیهی است که این تحول مهم روی همه جنبه‌های سیستم حسابداری اثر گذاشت. توسعه حسابداری بلغارستان، همگام با توسعه حسابداری کشورهای اروپایی (به‌ویژه فرانسه) بوده است. از دهه ۷۰ میلادی، پژوهشگران و دانشوران حسابداری بلغاری در دانشگاه‌های معتبر فرانسه تحصیل کرده و دیدگاه‌های خود را در بلغارستان پیاده کردند. در دوره گذار اقتصادی (سال ۱۹۹۰)، ساختار سیستم حسابداری نوین فرانسه جایگزین انگلوساکسون شد؛ زیرا ساختار فرانسه به طرز تفکر حسابداران و نظریه‌پردازان مالی بلغاری شباهت بیشتری داشت. در سال ۱۹۴۵ با روی کار آمدن آیین مارکسیسم، حسابداری بلغارستان از مدل حسابداری اروپا فاصله گرفت و حسابداری صنعتی منسوخ و حسابداری مالی سنتی جایگزین آن شد. از دهه ۷۰ میلادی، توسعه غیررسمی حسابداری بلغارستان برای واحدهای تولیدی شروع شد که اساس آن، تفکر اقتصاد تولیدی روسیه بود (خوش‌طینت و آذین‌فر، ۱۳۸۶). ولی در این پژوهش مصاحبه‌شوندگان معتقدند که به‌طور کلی، حسابداری کشور ایران تحت تأثیر کشورهای پیشرو غرب (آمریکا و انگلستان) است. تا قبل از تشکیل سازمان حسابرسی، حسابداری ایران متأثر از نظام آموزشی انگلستان بوده است. با توجه به اینکه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دکتری حسابداری، در دانشگاه‌های ایران تحصیل و پژوهش کرده‌اند، فقط با سیستم‌های ایرانی آشنا هستند و با سیستم‌های خارجی تا آشنایی زیادی ندارد و این محدودیتی در توسعه حسابداری ایران به شمار می‌رود. همچنین، امروزه دانشگاه‌های ایران ارتباط منسجمی را با دانشگاه‌های سایر کشورها ندارند. از طرفی هم، حضور و عضویت اساتید ایرانی در انجمن‌ها، مجامع حرفه‌ای و مجله‌های تخصصی خارجی در حوزه حسابداری، می‌تواند بر توسعه حسابداری کشور مؤثر باشد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای مراجع تصمیم‌گذار، به‌ویژه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، اساتید و دانشگاه‌های مجری آموزش رشته حسابداری، مجلس شورای اسلامی، انجمن‌های علمی و حرفه‌ای حسابداری، نهادهای حرفه‌ای حسابداری و حسابرسی مفید باشد. در این پژوهش توسعه حسابداری در دانشگاه‌های ایران بررسی و تبیین شد و توسعه حسابداری حرفه‌ای در ایران نیازمند پژوهش دیگری است.

منابع

- آراد، حامد؛ رهنمای رودپشتی، فریدون؛ بنی‌مهد، بهمن؛ نیکومرام، هاشم (۱۳۹۸). مدرنیسم، پست مدرنیسم و تئوری حسابداری مالی. فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸(۳۲)، ۱-۱۵.
- ابوالمعالی، خدیجه (۱۳۹۱). پژوهش کیفی از نظریه تا عمل (چاپ اول). نشر علم، تهران، ایران.
- اعتمادی، حسین؛ توکلی محمدی، محمد (۱۳۸۴). عوامل محیطی مؤثر بر توسعه حسابداری در ایران. دو ماهنامه علمی - پژوهشی دانش‌ور رفتار دانشگاه شاهد، ۱۲(۱۴)، ۲۱-۳۴.
- اعتمادی، حسین؛ نیکخواه آزاد، علی (۱۳۷۷). شناسایی عوامل و موانع رشد آموزش حسابداری در ایران و ارائه برنامه کارا و کارآمد. مدرس، ۶(۱۰۲-۱۲۱).
- ا قدم مزرعه، یعقوب؛ نیکومرام، هاشم؛ رهنمای رودپشتی، فریدون؛ بنی‌مهد، بهمن (۱۳۹۸). مطالعه اثر شاخص‌های مختلف آزادی‌های مدنی. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۱(۴۳)، ۲۷-۴۷.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۴). روش‌شناسی تحقیقات کیفی (چاپ سوم). نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.
- بازرگان، عباس (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر روش‌های پژوهش کیفی و آمیخته. رویکردهای متداول در علوم رفتاری، نشر دیدار، تهران.
- باغومیان، رافیک؛ رحیمی باغی، علی (۱۳۹۰). موانع پیشرفت آموزش حسابداری در ایران. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۹(۳۲)، ۴۹-۷۲.
- توکلی، فائزه (۱۳۹۴). ضرورت تاریخ شفاهی در تاریخ نگاری و نقش فرا زبان در مصاحبه تاریخ شفاهی. دو فصلنامه تاریخ شفاهی، ۲(۱)، ۸-۲۳.
- توکلی، فائزه (۱۳۹۶). تاریخ شفاهی (مبانی نظری، روش‌شناسی) (چاپ اول). انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری)، تهران، ایران.
- تهامی، مرتضی (۱۳۹۷). نقش تاریخ شفاهی در تاریخ نگاری. دو فصلنامه تاریخ شفاهی، ۴(۲)، ۴-۷۴.
- جامعی، رضا (۱۳۹۷). بررسی تناسب محتوا و شیوه‌های آموزش حسابداری (کارشناسی ارشد) با مهارت‌های مورد نیاز بازار کار: از دیدگاه دانشجویان، اساتید دانشگاه و اعضای جامعه حسابداران رسمی ایران. فصلنامه علمی پژوهشی تدریس پژوهی، ۳۶(۳)، ۲۱۸-۲۳۳.
- حریری، نجلا (۱۳۹۶). اصول و روش‌های پژوهش‌های کیفی (چاپ سوم). دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
- حسابرس (۱۳۹۳). مشاهیر حسابداری ایران (عزیز نبوی مؤسس مؤسسه عالی حسابداری و مولفی برجسته در دانش حسابداری). مجله حسابرس.
- حساس یگانه، یحیی (۱۳۹۴). آموزش عالی حسابداری در ایران دیروز، امروز و فردا. مجله حسابدار، شماره ۲۷۹. وبسایت انجمن حسابداران خبره ایران.
- حسن‌آبادی، ابوالفضل (۱۳۹۵). جایگاه تاریخ شفاهی در تحقیقات تاریخی (ایده‌ها و بنیادهای تدوین در تاریخ شفاهی). تاریخ شفاهی ایران (مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگ و ادب پایداری)، آدرس وب سایت: <http://www.oral-history.ir>.

خواجه‌وی، شکراله؛ نحاس، کاظم (۱۳۹۸). افزایش یادگیری حسابداری به وسیله نقشه مفهومی. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۳۶(۳)، ۳۹۲-۴۱۲.

خوش طینت، محسن (۱۳۸۲). حسابداری بین‌المللی: نقش و جایگاه آن. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱(۱)، ۶۱-۸۴.

خوش طینت، محسن؛ آذین فر، کاوه (۱۳۸۶). گزارشگری مالی بین‌المللی: نظام حسابداری و گزارشگری مالی بلغارستان. *حسابدار*، ۱۹۱(۱)، ۳۶-۴۶.

دیانتی دیلمی، زهرا؛ پاکزاد، عطیه (۱۳۹۶). بررسی درجه اثربخش بودن آموزش حسابداری در دانشگاه‌ها و عوامل مؤثر بر آن با استفاده از کارت ارزیابی متوازن. *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۱۶(۱)، ۱۲۱-۱۴۱.

زاوله، محمدمهدی؛ عباسی، یونس (۱۳۹۲). تاریخ آموزش حسابداری در ایران (قبل از آموزش در دانشگاه). *همایش سراسری حسابداری ایران، دانشگاه فردوسی مشهد*.

سالارزاده امیری، نادر؛ هولستی، ال آر. (۱۳۷۳). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*. انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

کرسول، جان (۲۰۰۷). پویای کیفیت و طرح پژوهش، انتخاب از میان پنج رویکرد (روایت پژوهش، پدیدارشناسی، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، قوم‌نگاری، مطالعه موردی) (چاپ دوم). (دانایی فرد و کاظمی، مترجمان) تهران: انتشارات صفار اشراقی.

کرمی قلعه سیدی، مریم؛ صالحی، اله کرم (۱۳۹۷). اثرات تغییرات اجتماعی بر توسعه حسابداری. *فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مدیریت*، ۱۱(۳۸)، ۷۹-۹۲.

گرکز، منصور (۱۳۸۷). بررسی نظام حسابداری و حسابرسی در ایران باستان دوره هخامنشی. *فصلنامه تخصصی فقه و تاریخ تمدن، دانشگاه آزاد اسلامی مشهد*، ۱۸(۱)، ۱۲۸-۱۵۰.

گزنفون (۱۳۹۷). *کوروش‌نامه*، (رضا مشایخی، مترجم) (چاپ نهم). انتشارات علمی فرهنگی.

محمدی‌فر، یوسف؛ محمدی‌فر، یعقوب (۱۳۸۵). نگاهی بر شیوه‌های کنترل حساب و نظارت مالی در عصر باستان. *مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان*، ۱۸(۳)، ۱۳۹-۱۵۹.

مشایخی، بیتا؛ شفیع‌پور، سید مجتبی (۱۳۹۱). عنوان بررسی کارایی نظام آموزشی رشته حسابداری در سطح دانشگاه‌های ایران با استفاده از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۱۹(۶۷)، ۱۱۹-۱۴۲.

مؤمنی راد، علی اکبر؛ علی‌آبادی، خدیجه؛ فردانش، هاشم؛ مزینی، ناصر (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج. *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*، ۱۴(۱)، ۱۸۷-۲۲۲.

نمازی، محمد؛ تاک، فاطمه (۱۳۹۲). واکاوی الواح گلی استحکامات تخت جمشید با تمرکز بر شیوه حسابداری و دفترداری. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲(۴)، ۱۱۳-۱۳۴.

نورائی، مرتضی؛ دهقان نیری، لقمان؛ ابوالحسنی ترقی، مهدی (۱۳۸۹). مقایسه تحلیلی سنت شفاهی با تاریخ شفاهی. *پژوهش‌های تاریخی*، ۲(۴)، ۳۵-۵۲.

نیکبخت، محمدرضا؛ رضایی، ذبیح‌الله؛ منتی، وحید (۱۳۹۶). طراحی مدل کیفیت حسابرسی داخلی. *دانش حسابرسی*، ۱۷(۶۹)، ۵-

هرودت (۱۳۶۳). تاریخ هرودت. (وحید مازندرانی، مترجم) (چاپ سوم). تهران: مرکز انتشارات علمی و فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی.

References

- Abolmaalee, Kh. (2012). *Qualitative research from theory to practice* (first edition), Science Publishing, Tehran. (in Persian)
- Achalapathi, K.V. & Janakiram, M. (2016). Accounting education in india: A comparative analysis. *Indian Journal of Accounting* (IJA), 48(2), 1-6.
- Aditor (2014). Iranian accounting celebrities (Aziz Nabavi Founder of the Higher Institute of Accounting and a prominent author in accounting knowledge), *Aditor Journal*. (in Persian)
- Albrecht, W. S., Sack, R. J. (2000). *Accounting Education: Charting the Course through a Perilous Future*. Sarasota, Florida: American Accounting Association.
- Alsharari, N.M. (2017). The development of accounting education and practice in an environment of socio-economic transformation in the Middle East: The case of Jordan, *International Journal of Educational Management*, 31(6), 736-751.
- Arad, H., Rahnamayeh Rodposhti, F., Banimahd, B., Nikomaram, H., (2019). Modernism, postmodernism and financial accounting theory. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 32, 1-15. (in Persian)
- Ayhan, S. & Soslas, C. (2008). The Historical Evolution of accounting in china: the effects of culture. *Journal of accounting and finance*, pp: 1-34.
- Azinfar, K. & Khoshtinat, M. (2007). Bulgarian financial accounting and reporting system, *Accountant Magazine*, 191, 36-46. (in Persian)
- Baghomian, R. & Rahimi Baghi, A. (2011). Obstacles to the development of accounting education in Iran. *Quarterly Journal of Experimental Studies in Financial Accounting*, 32, 49-72. (in Persian)
- Bazarghan, A. (2012). *Introduction to qualitative and mixed research methods- Common approaches in behavioral sciences*. Didar Publication, Tehran. (in Persian)
- Clark, A. (2010). Talking About History: A Case for Oral Historiography. *Public History Review*, 17, 62-76.
- Collison, D., Ferguson, J., Lorna Stevenson, L., Power, D. (2018). The development of accounting in UK universities: An oral history. *Special Issue: Histories of Accounting Education*, 23(1-2), 117- 137.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative reseatechniques and procedures for developing Grounded Theory* (3th edition).
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. (Danaeefard, H. and Kazemi, H, Trans.). (2th ed.). Safar Eshraghi Publishers. (in Persian)
- Davies, P. & Delvin, R. (2006). Disciplines and the Outcomes of Learning in Social Science Education. *Journal of Social Science Education*, 5(2), 25-47.

- Diyanati Deylami, Z. & Pakzad, A. (2017). Assessing the degree of effectiveness of accounting education in universities and the factors affecting it using a balanced assessment card. *Management accounting and auditing knowledge*, 6(1), 121-141. (in Persian)
- Eghdam Mazraeh, Y., Nikomaram, H., Rahnamayeh Rodposhti, F. & Banimahd, B. (2019). Civil Liberties and Accounting Development. *Financial accounting and auditing research*, 11(43), 27-47. (in Persian)
- Elbayoumi, A. F., Awadallah, E. A., Basuony, M. A. K. (2019). Development of accounting and auditing in egypt: origin, growth, practice and influential factors. *Journal of Developing Areas*, 53(2), 204-220.
- Etemadi, H., Nikkhah Azad, A. (1998). Identify the factors and obstacles to the growth of accounting education in Iran and provide an efficient and effective program, *Educator*, 6, 102-121. (in Persian)
- Etemadi, H., Tavakoli Mohammadi, M. (2005). Environmental factors affecting the development of accounting in Iran. *Bi-monthly scientific and research journal of Daneshvar Behavior of Shahed University*, 12(14), 21-34. (in Persian)
- Ghezanphoon (2018). *Cyrus Letter, Translated by Reza Mashayekhi*. Scientific and cultural publications (Ninth edition). (in Persian)
- Ghorkez, M. (2008). Study of accounting and auditing system in ancient Iran of the Achaemenid period. *Specialized chapter of jurisprudence and history of civilization*, 18, 128-150. (in Persian)
- Hariri, N. (2017). *Principles and methods of qualitative research* (3th ed.). Islamic Azad University. (in Persian)
- Hasanabadi, A. (2016). The place of oral history in historical research (ideas and should not be compiled in oral history). *Oral History of Iran (Sustainability Culture and Literature Studies and Research Center)*, website address: <http://www.oral-history.ir>. (in Persian)
- Hassas Yeganeh, Y. (2015). Higher accounting education in Iran yesterday, today and tomorrow. *Accountant Magazine*, Volume 279. <http://www.oral-history.ir> (in Persian)
- Herodet (1984). *History of Herodotus*. (Vahid Mazandarani, Trans.). (3th ed.) Scientific and cultural publishing center affiliated with the Ministry of Culture and Higher Education. Tehran. (in Persian)
- Holesti, L.R. & Salarzadh Amiri, N. (1994). *Content analysis in social sciences and humanities*. Allameh Tabatabai University Press. (in Persian)
- Iman, M. T. (2015). *Methodology of Qualitative Researches* (3th ed.). Publication of the seminary and university research institute, Qom. (in Persian)
- Jamei, R. (2018). Investigating the Appropriateness of the Content and Methods of Accounting Education (MA) with the Labor Market Required Skills: From the Perspective of Accounting PhD Students, University Professors and Members of the Iranian Society of CPAs. *Journal of Research in Teaching*, 6(3), 218-233. (in Persian)
- Karami Galeh Seyedi, M., Salehi, A.K. (2018). The effects of social change on accounting development. *Journal of Management Accounting*, 1(1), 92-97. (in Persian)
- Khajavi, Sh. & Nahas, K. (2019). Increasing Accounting Learning Through Concept Map. *Accounting and Auditing Reviews*, 26(3), 394-412. (in Persian)

- Khoshtinat, M. (2003). International Accounting: Its role and position. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 1(1), 61-84. (in Persian)
- Loncoln, Y.S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Thousand Oaks, CA, Sage Pub.
- Mashayekhi, B. & Mashayekh, Sh. (2008). Development of accounting in Iran. *The International Journal of Accounting*, 43(1), 66-86.
- Mashayekhi, B. & ShafiPoor, S. M. (2012). Investigation of Accounting Education System Efficiency in Iranian Universities. *Accounting and Auditing Reviews*, 19(67), 119-142. (in Persian)
- Mohammadifar, Y. & Mohammadifar, Y. (2006). A look at the methods of account control and financial supervision in ancient times. *Journal of the Faculty of Administrative Sciences and Economics*, 18(3), 139-159. (in Persian)
- Momenirad, A. A., Aliabadi, Kh., Fardanesh, H., Mazini, N. (2013). Qualitative content analysis in the research procedure: nature, stages and validity of the results. *Quarterly Journal of Educational Measurement*, 14, 187-222. (in Persian)
- Namazi, M. & Taak, F. (2014). Analyzing Persepolis Fortification Tablets with Focusing on Accounting and Bookkeeping Methods. *Accounting and Auditing Reviews*, 2(4), 113-134. (in Persian)
- Nikbakht, M., Rezaee, Z., Menati, V. (2018). Design of internal audit quality model. *Journal of Audit Science*, 17(69), 5-57. (in Persian)
- Noraee, M., Dehghan Niri, L., Abolhasani Taraghi, M. (2010). Analytical comparison of oral tradition with oral history. *Historical research*, 2(4), 35-52. (in Persian)
- Ritchie, D. (2003). *Doing Oral History* (2th ed.). Oxford university press.
- Tahami, M. (2018). The role of oral history in historiography. *Quarterly Journal of Oral History*, 4(2), 60-74. (in Persian)
- Tavakoli, F. (2015). The necessity of oral history in historiography and the role of multilingualism In an oral history interview. *Biannual Journal of Oral History Research*. 2(1), 23-8. (in Persian)
- Tavakoli, F. (2017). *Oral history* (Theoretical foundations, methodology). Soureh Mehr Publications (Affiliated with the art department). First Edition, Tehran. (in Persian)
- Thompson, P. (1988). *The Voice of the Past, Oral History*. New Edition, Oxford New York, Oxford University Press.
- Ullah, M. & Khan, NU. (2018). Perception of University Graduates about Accounting Education in Pakistan. *The Journal of Humanities and Social Sciences*, 26(2), 31-50.
- Urbancic, F. R. (2009). Individual and Institutional Contributors to Research in Accounting Education. *The Accounting Educators' Journal*, 19, 21-44.
- Zavleh, M.M. & Abbasi, Y. (2013). History of accounting education in Iran (Before teaching at university). *Iran National Accounting Conference*. Mashhad Ferdowsi University. (in Persian)